

Autisme & verdachtenverhoor

Een onderzoek naar de knelpunten tijdens een verdachtenverhoor met personen met ASS

Door Geerte Beijer, 2012

geerte.beijer@brabant-zo.politie.nl

Voorwoord

In november 2009 werd naar aanleiding van een zware mishandeling en/of poging doodslag door de Gezamenlijke Recherche Eindhoven een onderzoek gestart. In de aangifte beschreef het slachtoffer dat hij door drie personen onder dwang werd meegenomen naar een woning van één van de verdachten en daar werd geschopt en geslagen. Daarna heeft één verdachte geprobeerd het slachtoffer te wurgen en hem geslagen met een kettingslot. Ook werd hij tegen zijn wil door de verdachten met een tondeuse kaalgeschoren en werden zijn wenkbrauwen met een scheermesje verwijderd. Op enig moment hebben twee verdachten het slachtoffer bij de armen en benen beetgenomen en bedreigd hem van het balkon te gooien. Door zich te verzetten wist het slachtoffer dit te voorkomen. Kort daarna hebben de verdachten en het slachtoffer de woning verlaten en zijn zij naar het nabij gelegen park gelopen. Daar werd het slachtoffer gedwongen een heuveltje op en af te rennen. Tijdens het rennen werd hij door twee verdachten meerdere malen getrapt. Toen de verdachten de politie hoorden naderen zijn zij vertrokken en hebben zij het slachtoffer in het park achtergelaten. Wat deze zaak bijzonder maakte, was het feit dat zowel het slachtoffer als de drie verdachten kwetsbare personen waren. Zo hadden het slachtoffer en één verdachte een verstandelijke beperking en een IQ van rond de 60 en was van één van de verdachte bekend dat deze een borderline persoonlijkheidsstoornis had. Van de derde verdachte en tevens de hoofdverdachte, was bekend dat hij een IQ had van 88 en dat hij autisme had.

Vanwege mijn opleiding rechnerkunde en mijn eerder genoten studie psychologie ben ik bij dit onderzoek betrokken geraakt. Aan mij werd gevraagd kritisch te kijken naar de verschillende beslismomenten en ondersteuning te geven bij de verhoren van de verdachten. Tijdens de voorbespreking van de verhoren werd op aandringen van professioneel verhoorder Verhorevoort besloten de drie verdachten te horen in een verhoorstudio. Door een gebrek aan beschikbare professionele verhoorders werd besloten alleen het verhoor van de verdachte met een verstandelijke beperking door een professionele verhoorder te laten uitvoeren. De andere twee verdachten zouden in een verhoorstudio gehoord worden door de opsporingsambtenaren uit het onderzoeksteam. Samen met het onderzoeksteam heb ik die verhoren voorbereid en kwam ik tot de ontdekking dat binnen politie Brabant Zuid-Oost weinig bekend is over personen met autisme. Niet alleen miste ik kennis over wat de stoornis autisme inhoudt, ik miste vooral enig bewustzijn van welke problemen zich tijdens een verdachtenverhoor met een persoon met autisme kunnen voordoen. In deze zaak zijn de verhoren uiteindelijk zeer nauwkeurig voorbereid en audio/visueel geregistreerd om de kwaliteit van de verhoren te kunnen waarborgen. Maar gebeurt dit in elke zaak waar personen met autisme bij betrokken zijn? Wat is de kans in politieregio Brabant Zuid-Oost dat je als opsporingsambtenaar in aanraking komt met personen met autisme? Wat is wettelijk geregeld voor deze groep personen in het kader van het verhoor? En met welke knelpunten moet je tijdens een verhoor met een persoon met autisme rekening houden? Met deze vragen in mijn achterhoofd ben ik me gaan verdiepen in het onderwerp autisme en verhoor binnen politieregio Brabant Zuid-Oost.

Uiteindelijk heeft de bovenstaande zoektocht geresulteerd in het navolgende onderzoeksrapport. Dit resultaat had ik echter niet kunnen bereiken zonder de hulp van een aantal personen. Allereerst wil ik Ad Verhorevoort hartelijk bedanken voor het delen van zijn kennis, ervaring en kostbare tijd. Daarnaast wil ik ook alle respondenten bedanken voor hun tijd en input. Hun berg aan kennis, ervaring en passie voor autisme hebben een zeer waardevolle bijdrage geleverd aan deze rapportage en heeft mij nog meer doen beseffen hoe belangrijk het is rekening te houden met deze bijzondere groep personen. Mijn begeleider Marij Sala wil ik graag bedanken voor haar tomeloze geduld en kritische houding. Ten slotte wil ik mijn collega's van de Gezamenlijke Recherche Eindhoven bedanken voor hun steun, interesse en plezierige samenwerking, in het bijzonder Sanne Jacobs en Nicole Jeschar.

Geerte Beijer, 2012

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Leeswijzer.....	7
2. Onderzoeksmethoden	7
2.1 Doelstelling en relevantie.....	7
2.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	8
2.3 Afbakening.....	8
2.4 Definiëren en operationaliseren van begrippen.....	8
2.5 Methoden.....	9
2.5.1 Literatuurstudie.....	9
2.5.2 Interviews.....	9
2.5.3 Documenten onderzoek.....	9
2.6 Beperkingen.....	10
3. Achtergronden verdachtenverhoor	10
3.1 Verdachtenverhoor.....	10
3.2 Juridisch kader verdachtenverhoor.....	10
3.3 Werkproces van het verdachtenverhoor.....	11
3.4 Auditief en audiovisuele registratie van het verhoor.....	11
3.5 Verdachtenverhoor van kwetsbare personen.....	12
3.6 Résumé.....	12
4. Autisme Spectrum Stoornis	13
4.1 Geschiedenis.....	13
4.2 Autisme spectrum stoornis.....	13
4.2.1 Sociale interactie.....	14
4.2.2 Communicatie.....	14
4.2.3 Verbeelding.....	15
4.2.4 Overige problemen.....	15
4.3 Beknopte beschrijving van de cognitief-psychologische theorieën.....	16
4.4 Etiologie en man-vrouw verhouding.....	16
4.5 DSM-IV.....	16
4.6 Résumé.....	17
5. Hoe neemt een opsporingsambtenaar kennis van ASS bij een verdachte?....	17
5.1 Inleiding.....	17
5.2 Autipas.....	18
5.3 Informatie van derden.....	18

5.4	Overige manieren.....	18
5.5	Résumé.....	19
6.	<i>Knelpunten tijdens een verdachten-verhoor bij personen met ASS</i>	19
6.1	Eerste contact	19
6.1.1	Hypersensitiviteit	19
6.1.2	Omgeving en instructie	20
6.2	Communicatie	21
6.2.1	Verbale en non-verbale communicatie	21
6.2.2	Vragen stellen.....	22
6.3	Beïnvloeding	24
6.3.1	Suggestie en compliance	24
6.3.2	Druk	25
6.4	Geheugen	25
6.5	Overige.....	26
6.6	Résumé.....	27
7.	<i>Invloed op de waarheidsvinding</i>	27
7.1	Waarheidsvinding.....	27
7.2	Verdachtenverhoor ass en waarheidsvinding.....	27
7.2.1	Geen informatie.....	28
7.2.2	Gedeeltelijke informatie	28
7.2.3	Valse informatie	28
7.3	Résumé.....	29
8.	<i>Conclusie & aanbevelingen</i>	29
8.1	Conclusies	29
8.2	Aanbevelingen	32
8.2.1	Uitvoeren van een verdachtenverhoor met personen met ass.....	32
8.2.2	Kennis en opleiding.....	33
	<i>Bronnen</i>	35
	<i>Gegevens student</i>	37
	<i>Bijlagen</i>	38
	Bijlage 1: Toestemmingsformulier WEO	38
	Bijlage 2: Topiclijst.....	39
	Bijlage 3: AVR	40

1. Inleiding

Dit onderzoeksrapport is geschreven in het kader van de kernopgave 'Wetenschappelijke expertise en opsporing' van de opleiding Recherchekunde aan de Politieacademie in Apeldoorn. In deze kernopgave wordt een probleem, een vraag of een verschijnsel uit de opsporingspraktijk nader onderzocht. Op basis van de onderzoeksresultaten worden aanbevelingen geformuleerd voor de praktijk die met name zijn toegespitst op het politiekorps waar de onderzoeker werkzaam is, namelijk politieregio Brabant Zuid-Oost. Voor het schrijven van dit rapport zijn de uitgangspunten gebruikt zoals deze staan omschreven in de Proeve van Bekwaamheid¹. In deze Proeve staan een aantal eisen omschreven waaraan het onderwerp moet voldoen, namelijk:

- Het onderwerp is relevant voor politieregio Brabant Zuid-Oost;
- De resultaten van het onderzoek zijn relevant voor de opsporing;
- Er bestaat voldoende wetenschappelijke literatuur over het betreffende onderwerp.

Het onderwerp dat in dit onderzoeksrapport centraal staat voldoet aan bovenstaande eisen. Het onderwerp is relevant voor politieregio Brabant Zuid-Oost, de resultaten van dit onderzoek zijn relevant voor de opsporing en er bestaat voldoende wetenschappelijke literatuur over het onderwerp (zie bijlage 1).

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding van dit onderzoek beschreven en wordt vervolgens afgesloten met een leeswijzer.

1.1 Aanleiding

Sinds 2007 is het aantal volwassenen dat zich voor hulp in verband met autisme meldde bij de Geestelijke Gezondheidszorg Eindhoven en de Kempen (GGzE) verdubbeld. Ook zijn de wachtlijsten van scholen in Brabant Zuid-Oost voor kinderen met gedragsproblemen of een psychiatrische stoornis in 2008 gestegen van honderdzeventig naar vierhonderd. De meeste kinderen op de wachtlijsten hebben een autisme spectrum stoornis (ASS). Deze stijging van personen met ASS in Eindhoven en omgeving kan op verschillende manieren worden verklaard. Zo worden de kenmerken van ASS eerder herkend, zijn er meer diagnostische instrumenten ter beschikking en zijn de diagnostische criteria voor het stellen van de juiste diagnose voor autisme uitgebreid (Roelfsema et al., 2011). Een andere verklaring voor deze verhoogde prevalentie is de nadrukkelijke aanwezigheid van de hightech sector in Eindhoven en omgeving. Het Britse Autism Research Centre (ARC), onderdeel van de universiteit Cambridge (UK), heeft onderzoek gedaan naar de mogelijke relatie tussen de hightech sector en autisme in de regio Eindhoven en omgeving (Gezondheidsraad, 2009; Wevers, 2008; Draaisma, 2010). Uit het onderzoek is gebleken dat de prevalentie van ASS in Eindhoven geschat wordt op 229 per 10000 personen. De onderzoekers hebben bevonden dat de prevalentie in Eindhoven significant hoger ligt dan de onderzochte regio's Haarlem (84 per 10000) en Utrecht (57 per 10000). Deze resultaten komen overeen met de verwachting dat de aanwezigheid van de hightech sector een verklaring kan zijn voor de hoge prevalentie van personen met ASS in Eindhoven en omgeving (Roelfsema et al., 2011).

Gezien het grote aantal personen met ASS in Eindhoven en omgeving bestaat er een aanzienlijke kans dat politie in aanraking komt met personen met ASS. Hoewel in onderzoek geen causaal verband is aangetoond tussen autisme en delinquent gedrag, kan worden gesteld dat personen met ASS een verhoogd risico lopen om in aanraking te komen met justitie. Dit kan als dader, getuige of slachtoffer van een misdrijf (Modell & Mak, 2008). Allen en collega's weten dit als volgt samen te vatten:

'Mensen met het syndroom lopen een grotere kans sociaal verkeerd begrepen te worden, kunnen vaak hun impulsen slecht beheersen, ontberen empathie en sociaal begrip, zijn geneigd hun bijzondere interesses obsessief te volgen, hebben een pover begrip van de consequenties van hun gedrag, houden zich rigide aan regels en zijn door hun onvermogen sociale verhoudingen te doorzien kwetsbaar voor mensen die hen proberen in te zetten als handlangers bij criminele activiteiten' (Draaisma, 2010).

¹ Versienummer 2009.01.4

Personen met ASS kunnen om verschillende redenen in aanraking komen met de politie. In een aantal gevallen is een relatie te leggen tussen het type delict en de kenmerken van ASS (Heijsteeg & Wijnker-Holmes, 2007; Draaisma, 2010). Voorbeelden van deze delicten zijn geweldsdelicten zoals mishandeling, conflictsituaties zoals bedreiging of zedendelicten zoals aanranding. Door omgang met verkeerde vrienden lopen personen met ASS ook meer risico betrokken te raken als medepleger bij delicten zoals bijvoorbeeld diefstal (Heijsteeg & Wijnker-Holmes, 2007). Hoe vaak mensen met autisme spectrum stoornis (ASS) in Brabant Zuid-Oost in aanraking komen met de politie is niet bekend. In de politiesystemen wordt deze informatie niet bijgehouden. Echter, uit cijfers binnen de forensische psychiatrie blijkt dat 10% tot 15 % van de patiënten in tbs-klinieken autisme heeft en in justitiële jeugdinrichtingen is het aandeel patiënten met autisme nog hoger, namelijk ruim 30% (Heijsteeg & Wijnker-Holmes, 2007).

1.2 Leeswijzer

In dit hoofdstuk is de aanleiding van het onderzoek beschreven en in het volgende hoofdstuk zijn de onderzoeksmethoden uiteengezet. In datzelfde hoofdstuk worden de doelstelling, relevantie, probleemstelling en onderzoeksvragen omschreven. In hoofdstuk drie wordt de achtergrond van een verdachtenverhoor nader toegelicht. Vervolgens wordt in hoofdstuk vier het begrip *autisme spectrum stoornis* uitgelegd en worden de kenmerken van deze stoornis besproken. In hoofdstuk vijf wordt vervolgens beschreven hoe opsporingsambtenaren kennis kunnen nemen wanneer een verdachte een autisme spectrum stoornis heeft. Vervolgens worden in hoofdstuk zes de knelpunten besproken die zich tijdens een verdachtenverhoor kunnen voordoen met personen met een autisme spectrum stoornis. In hoofdstuk zeven worden daarna de mogelijke gevolgen besproken van de knelpunten op de waarheidsvinding. Tot slot worden in hoofdstuk acht de conclusies en aanbevelingen uiteengezet.

2. Onderzoeksmethoden

In dit hoofdstuk worden eerst de doelstelling en relevantie van dit onderzoek beschreven. Vervolgens worden een aantal begrippen verduidelijkt door deze te definiëren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de gehanteerde onderzoeksmethoden en de beperkingen van dit onderzoek.

2.1 Doelstelling en relevantie

In het kader van de bovenstaande informatie heb ik gesprekken gevoerd met Verhorevoort². Hij vertelde dat opsporingsambtenaren binnen politieregio Brabant Zuid-Oost regelmatig te maken krijgen met personen met autisme. Opsporingsambtenaren moeten zelf de kwetsbaarheid van een persoon inschatten. Volgens Verhorevoort ontbreekt het hen echter aan kennis over de kwetsbaarheid van personen met ASS. Wel heeft hij gemerkt dat opsporingsambtenaren steeds meer behoefte hebben aan handvatten over hoe zij personen met ASS het beste kunnen benaderen, met name tijdens een verdachtenverhoor. Personen met ASS kunnen mogelijk in een verdachtenverhoor extra gevoelig zijn voor beïnvloeding of het uitoefenen van druk. Hierdoor lopen zij het risico lopen een onvolledige verklaring of zelfs een valse bekentenis af te leggen (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007). Deze knelpunten kunnen ertoe leiden dat een verklaring niet als bewijs mag worden gebruikt, dit kan grote gevolgen hebben voor het verloop van het strafproces. Teneinde de waarheidsvinding tijdens verdachtenverhoren met personen met ASS te waarborgen, is in samenspraak met Verhorevoort besloten onderzoek te verrichten naar hoe personen met autisme gedurende het verdachtenverhoor het beste benaderd kunnen worden. Dit heeft uiteindelijk geleid tot de volgende doelstelling:

Inzicht geven in de knelpunten die zich tijdens een verdachtenverhoor met personen met ASS kunnen voordoen en hoe deze van invloed kunnen zijn op de waarheidsvinding om vervolgens handvatten aan te kunnen reiken over hoe opsporingsambtenaren tijdens een verdachtenverhoor met deze knelpunten om kunnen gaan.

² Verhorevoort is coördinator kindvriendelijke verhoorstudio/audio- visuele registratie binnen politieregio Brabant Zuid-Oost. Als professioneel verhoorder heeft Verhorevoort al ruim tien jaar ervaring met het horen van kinderen, personen met een verstandelijke beperking en kwetsbare personen waaronder personen met autisme. Daarnaast is Verhorevoort betrokken geweest bij het opzetten van en invulling geven aan de opleiding 'Verhoren van kwetsbare verdachten' aan de politieacademie in Apeldoorn.

2.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De volgende probleemstelling is geformuleerd:

Welke knelpunten kunnen van invloed zijn op de waarheidsvinding tijdens het verhoren van verdachten met ASS in politieregio Brabant Zuid-Oost.

Om de probleemstelling duidelijk en gestructureerd te kunnen beantwoorden zijn een aantal onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat is autisme spectrum stoornis en hoe kenmerkt deze stoornis zich?
2. Hoe kan een opsporingsambtenaar kennis nemen van ASS bij een verdachte?
3. Welke knelpunten kunnen zich tijdens een verdachtenverhoor met een persoon met ASS voordoen?
4. Welke invloed kunnen deze knelpunten op de waarheidsvinding hebben?

2.3 Afbakening

Omdat de onderzoeker en opdrachtgever beiden werkzaam zijn voor politieregio Brabant Zuid-Oost, richt het onderzoek zich tot deze politieregio (zie figuur 1.1). Echter, de resultaten kunnen ook relevant zijn voor andere politieregio's.

Figuur 1.1: Overzicht politieregio Brabant Zuid-Oost (Intranet BZO)

2.4 Definiëren en operationaliseren van begrippen

In de probleemstelling en onderzoeksvragen worden een aantal begrippen benoemd. Deze begrippen worden hieronder nader uitgelegd.

Autisme spectrum stoornis

In dit rapport wordt verder gesproken over autisme of autisme spectrum stoornis (ASS). Tot het spectrum worden de volgende stoornissen gerekend: klassiek autisme, des-integratiestoornis in de kindertijd, syndroom van asperger en pdd-nos. In hoofdstuk vier van dit rapport zal dit begrip nader worden toegelicht.

Verdachtenverhoor

Tijdens een verdachtenverhoor worden vragen gesteld omtrent de betrokkenheid van de verdachte bij een strafbaar feit (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Dit begrip wordt in hoofdstuk drie nader toegelicht.

Verdachte

Het begrip verdachte wordt gehanteerd zoals het staat omschreven in het artikel 27 van het Wetboek van Strafvordering (WvSv), namelijk:

1. Als verdachte wordt voordat de vervolging is aangevangen aangemerkt, degene te wiens aanzien uit feiten of omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld aan enig strafbaar feit voortvloeit.
2. Daarna wordt als verdachte aangemerkt degene tegen wie de vervolging is gericht.

Knelpunten

Met knelpunten worden de problemen bedoeld die zich tijdens het verdachtenverhoor met personen met ASS kunnen voordoen.

Waarheidsvinding

Een van de doelstellingen van het strafrecht is waarheidsvinding. Dit betekent het aan het licht brengen van de waarheid omtrent een gepleegd strafbaar feit, enerzijds in verband met de bewijslast, anderzijds ten behoeve van de objectieve rechtspraak (Encyclo, 2011).

2.5 Methoden

In dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van verschillende onderzoeksmethoden. Deze onderzoeksmethoden worden hieronder nader toegelicht.

2.5.1 Literatuurstudie

Middels een literatuurstudie zal inzicht worden gegeven in de ontwikkelingsstoornis autisme en de kenmerken hiervan. Daarnaast zal met behulp van een literatuurstudie inzicht worden gegeven in de knelpunten die zich tijdens een verdachtenverhoor met personen met ASS kunnen voordoen. Ten behoeve van het literatuuronderzoek is gebruik gemaakt van de catalogus van de Politieacademie, websites van belangenverenigingen van autisme en de zoekmachine 'Google' en 'Google Scholar'. Voor het opzoeken van relevante literatuur zijn de volgende zoektermen gebruikt: autisme, politie en autisme, police interview and autism, police interview with autistic person, crimineel gedrag en autisme, verhoor van autist en autisme en justitie. Literatuurverwijzingen in de geraadpleegde literatuur en op de websites vormden aanknopingspunten om nieuwe literatuur te raadplegen. Relevante literatuur is middels de attenderingsservice van de politieacademie opgevraagd. De geraadpleegde literatuur zal in de bijlage literatuurbronnen worden weergegeven. De literatuurstudie vormt de basis voor het beantwoorden van alle onderzoeksvragen.

2.5.2 Interviews

In totaal zijn zeven interviews afgenomen bij experts in de opsporingspraktijk, de geestelijke gezondheidszorg en gedragswetenschappen op het gebied van autisme spectrum stoornis. Naast de literatuur kunnen de kennis en inzichten van deze experts bijdragen aan het beantwoorden van onderzoeksvragen 2 t/m 4. De volgende experts zijn benaderd voor een interview:

- Psychiater, E. Schouten, ervaring in de forensische -en verslavingszorg en schrijven van Pro Justitia rapportages;
- Systeemtherapeut, M. van de Starre, van de Geestelijke Gezondheidszorg Eindhoven, centrum kinder -en jeugdpsychiatrie;
- Case-manager, E. van Outheusden, autismespecialist kernteams Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord-Brabant;
- Autismespecialist, S. Sliepenbeek, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord-Brabant
- Klinisch psycholoog en adviseur, J. van der Sleen, trainer en coach op het gebied van verhoortechnieken;
- Gedragsdeskundige, J. Wientjes, expert ASS en hoofd interregionaal bureau gedrag van politieregio Gelderland-Midden;
- Studiobeheerder, A. Verhorevoort, professioneel verhoorder in politieregio Brabant Zuid-Oost;

De interviews zijn afgenomen volgens de semi-gestructureerde methode. Gedurende het interview is gebruik gemaakt van een topiclijst die de onderwerpen en de volgorde van de vragen weergeeft (zie bijlage 2). Het voordeel van deze vorm van interviewen is dat de onderzoeker mag afwijken van de volgorde van de vragen en dat doorvragen mogelijk is. Een nadeel is dat het semi-gestructureerde interview veel voorbereidingstijd kost (Baarda, de Goede & Teunissen, 2005).

2.5.3 Documenten onderzoek

Ten behoeve van het theoretische kader zullen het wetboek van strafrecht, aanwijzingen of andere wettelijke richtlijnen worden geraadpleegd die informatie verschaffen over het horen van verdachten en kwetsbare personen binnen politieregio Brabant Zuid-Oost. Middels de digitale leeromgeving 'Politie Kennisnet' en intranet worden deze stukken geraadpleegd. Deze onderzoeksmethode zal met name helpen bij het verzamelen van informatie over de achtergronden van het verdachtenverhoor en voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 2 en 4.

2.6 Beperkingen

Een risico tijdens het uitvoeren van het onderzoek is dat respondenten kunnen besluiten niet mee te willen werken aan een interview. In dit onderzoek zijn negen respondenten benaderd voor een interview waarvan uiteindelijk zeven respondenten bereid waren mee te werken. Hierdoor ontstaat het risico dat niet alle relevante informatie verzameld kan worden om de onderzoeksvragen naar tevredenheid te kunnen beantwoorden. Echter, door de informatie uit de interviews te combineren met de informatie uit de literatuur en beleidsstukken, is de invloed van dit risico op de betrouwbaarheid van het onderzoek voldoende ondervangen. Een andere beperking van dit onderzoek is mogelijk de keuze van mijn onderzoeksmethoden. Wellicht had een combinatie met kwantitatief onderzoek of dossierstudie het onderzoek meer kracht bijgezet. Ik heb echter uit praktische overwegingen ervoor gekozen dit niet te doen. Omdat de aantallen niet in de politiesystemen worden bijgehouden en omdat de verhoren in de meeste gevallen niet worden opgenomen, zou betrouwbaar onderzoek daarmee te veel tijd kosten.

3. Achtergronden verdachtenverhoor

In de praktijk blijkt actuele kennis en informatie over het verdachtenverhoor vaak achterhaald te zijn. Om verwarring te voorkomen en meer inzicht te geven in de laatste ontwikkelingen worden in dit hoofdstuk allereerst de achtergronden van het verdachtenverhoor nader uiteen gezet alvorens in te gaan op het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

3.1 Verdachtenverhoor

Gedurende een opsporingsonderzoek is een verdachtenverhoor een belangrijke opsporingsmethode om informatie te verzamelen. Tijdens een verhoor is een verdachte object van onderzoek en worden vragen gesteld omtrent zijn betrokkenheid bij een strafbaar feit. Immers, indien een verdachte ook de dader is, kan hij relevante informatie geven over de toedracht van een delict. Voorop gesteld staat dat het doel van een verdachtenverhoor moet zijn, het achterhalen van de waarheid (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007; Corstens, 2005).

Een verdachtenverhoor kan op verschillende momenten in het opsporingsonderzoek plaatsvinden. Deze verhoormomenten worden met behulp van dwangmiddelen gerealiseerd, denk daarbij aan het ophouden voor onderzoek, in verzekeringstelling en de voorlopige hechtenis. Een verdachte wordt zodoende gedwongen op een plaats te verblijven waar een opsporingsambtenaar een verdachte wil gaan verhoren. Ondanks dat een verdachte niet tot antwoorden is verplicht, heeft hij te dulden dat hem vragen worden gesteld. Indien aan de voorschriften van art. 29 WvSv is voldaan, kan een verklaring als bewijsmiddel dienen en meewegen bij de beantwoording van de materiële vragen van art. 350 WvSv (Corstens, 2005; Cleiren & Nijboer, 2007).

3.2 Juridisch kader verdachtenverhoor

Een verdachtenverhoor vindt zijn rechtsgrond in art. 29 WvSv. In dit artikel staat het volgende beschreven:

[1] In alle gevallen waarin iemand als verdachte wordt gehoord, onthoudt de verhoorende rechter of ambtenaar zich van alles wat de strekking heeft eene verklaring te verkrijgen, waarvan niet gezegd kan worden dat zij in vrijheid is afgelegd. De verdachte is niet tot antwoorden verplicht.

[2] Voor het verhoor wordt de verdachte medegedeeld dat hij niet verplicht is tot antwoorden.

[3] De verklaringen van den verdachte, bepaaldelijk die welke eene bekentenis van schuld inhouden, worden in het proces-verbaal van het verhoor zooveel mogelijk in zijne eigen woorden opgenomen. De mededeling bedoeld in het tweede lid wordt in het proces-verbaal opgenomen.

In het eerste lid van art. 29 WvSv is het voorschrift pressieverbod opgenomen. Dit betekent dat een verdachte niet direct of indirect gedwongen mag worden tegen zichzelf een verklaring af te leggen. Ook in art. 3 EVRM, verbod op foltering, ligt het pressieverbod besloten. Het is dus niet toegestaan een verdachte te martelen om een bekentenis te krijgen. Andere vormen van pressie zijn bijvoorbeeld

bedreigingen, geweld, misleiding of giften (Corstens, 2005). Het recht van een verdachte om te zwijgen, vindt zijn rechtsgrond in het eerste lid van art. 29 WvSv. Het zwijgrecht ligt tevens in art. 6 EVRM besloten. Dit artikel waarborgt het recht op een eerlijke behandeling door autoriteiten en bovendien het recht om niet mee te hoeven werken aan een eigen veroordeling (Buruma, 2007). In het tweede lid van art. 29 WvSv wordt de cautie benoemd. Aan het begin van een verhoor moet een verdachte door een verhorende ambtenaar medegedeeld worden dat hij niet tot antwoorden verplicht is. Het doel van de cautie is een verdachte bewust te laten zijn van zijn recht (Corstens, 2005). In lid 3 van art. 29 WvSv liggen de vormvoorschriften besloten voor de vastlegging van het verdachtenverhoor. De verklaring dient zoveel mogelijk in de bewoordingen van een verdachte worden vastgelegd in een proces-verbaal. Tevens moet het melden van de cautie worden opgenomen in dit proces-verbaal (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007).

3.3 Werkproces van het verdachtenverhoor

Een verdachtenverhoor wordt door verhoorders op allerlei wijzen uitgevoerd. De meest gestandaardiseerde uitvoering van een verdachtenverhoor bestaat uit drie fasen, namelijk: een eerste contact, een persoonsgericht verhoor en een zaaksgericht verhoor (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007). Tijdens een eerste contact of het begin van een verdachtenverhoor moeten een aantal zaken aan de orde komen. Zo moeten verhoorders zich voorstellen, aangeven waarvan een verdachte wordt verdacht, de cautie mededelen, het recht op contact met een raadsman mededelen, aangeven of een verhoor geregistreerd wordt, eventuele procedures uitleggen en controleren of een verdachte in staat is gehoord te worden (zorgplicht). Na een eerste contact volgt een persoonsgericht verhoor. Het doel tijdens deze fase van het verhoor is het aanvullen en toetsen van informatie over een verdachte. Tevens wordt geprobeerd het contact tussen verhoorders en verdachte te bevorderen. Ook wordt vastgesteld of een verdachte bereid is te verklaren over een delict. Deze fase biedt daarnaast de mogelijkheid het gedrag van een verdachte te observeren en eventuele tactische aanwijzingen te verzamelen (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007). Na een persoonsgericht verhoor volgt een zaaksgericht verhoor. In deze fase zijn de vragen gericht op de details van een gepleegd delict en kunnen verschillende verhoormethoden worden toegepast. De vragen worden tijdens deze fase op basis van de beschikbare informatie dikwijls vooraf voorbereid en in een verhoorplan gezet (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007).

Tijdens een zaaksgericht verhoor kunnen verschillende verhoormethoden worden toegepast. Een eerste methode is de directe stapelmethode waarbij een verdachte in één keer geconfronteerd wordt met alle tactische en technische aanwijzingen. Deze methode kan gebruikt worden wanneer opsporingsambtenaren beschikken over voldoende bewijsmateriaal, er door omstandigheden te weinig tijd is voor een uitgebreid verhoor of wanneer een verdachte naar alle waarschijnlijkheid bereid is een verklaring af te leggen. Indien een verdachte zich beroept op zijn zwijgrecht heeft deze verhoormethode geen nut. Een tweede verhoormethode is de standaardverhoorstrategie. Deze verhoormethode wordt toegepast wanneer een verdachte in eerste instantie niet bereid is een verklaring af te leggen, er genoeg tactische en technische aanwijzingen zijn en een verdachte 'normaal' drukgevoelig is. Bij deze verhoormethode worden tactische aanwijzingen omsingeld zodat mogelijke uitvlucht mogelijkheden worden geminimaliseerd. Door een verdachte vervolgens te confronteren met feiten en tegenstrijdigheden wordt de druk langzaam opgebouwd. Het uiteindelijke doel is een verdachte naar waarheid te laten verklaren. Deze methode vraagt veel voorbereidingstijd en verhoorvaardigheden van een opsporingsambtenaar. De vraag-en-antwoordmethode is een verhoormethode die toegepast wordt indien een verdachte niet of niet meer wil praten over het delict. Het doel van deze methode is vragen te stellen die verband houden met het gepleegde delict. Zo kan een verdachte achteraf bijvoorbeeld niet zeggen dat bepaalde vragen niet gesteld zijn. Een laatste methode is de gedragskundige verhoorstrategie. Deze methode kan worden ingezet wanneer opsporingsambtenaren geconfronteerd worden met gedragsmatige aspecten binnen een onderzoek. Een gedragsdeskundige kan op verzoek van een opsporingsambtenaar ondersteuning bieden tijdens de voorbereiding en uitvoering van een verhoor (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007).

3.4 Auditief en audiovisuele registratie van het verhoor

Het College van Procureurs-Generaal (2009) omschrijft in de AVR³ dat ten behoeve van de waarheidsvinding het in bepaalde gevallen verstandig is een verhoor auditief of audiovisueel op te nemen. Auditieve- en audiovisuele opnamen worden tevens uitgevoerd omwille van de toetsbaarheid van verhoren. In het geval van audiovisuele opnamen is het immers mogelijk non-verbale signalen en

³ Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten.

emoties terug te zien. Dit kan van belang zijn wanneer een kwetsbaar persoon gehoord wordt of wanneer de aard van een verhoor hierom vraagt. Daarnaast biedt het opnemen van een verhoor een aantal andere mogelijkheden, namelijk:

- De verhoorders coachen gedurende een verhoor;
- Door gedragsdeskundigen laten adviseren gedurende een verhoor;
- De verhoorders ondersteunen ten behoeve van de uitwerking van een proces-verbaal;
- De opnamen gebruiken voor evaluatiemomenten van verhoorders;
- De opnamen gebruiken ten behoeve van genereren van leerstof voor opleidingen.

De aard van een zaak is bepalend wanneer het verplicht is om verhoren auditief of audiovisueel vast te leggen (zie bijlage 3). Tevens kan een Officier van Justitie of Advocaat-Generaal in sommige gevallen beslissen de verhoren facultatief te laten registreren. Deze beslissing kan gelegen zijn in de persoon van de betrokkenen, de aard van de zaak of het verloop van het verhoor (College van Procureurs-Generaal, 2009).

3.5 Verdachtenverhoor van kwetsbare personen

Personen met autisme vallen onder de categorie kwetsbare personen⁴. Wat betreft richtlijnen of aanwijzingen voor het horen van kwetsbare verdachten, dient een onderscheid gemaakt te worden tussen zedenmisdriven en overige misdrijven. Indien sprake is van een zedenmisdrif moeten kwetsbare verdachten gehoord worden door tenminste één studioverhoorder of één bevoegd zedenrechercheur. Tevens moet het verhoor dan audiovisueel geregistreerd worden (College van procureurs-generaal, 2011). Een richtlijn of aanwijzing inzake het horen van kwetsbare verdachten bij overige misdrijven bestaat niet (Braanker, 2010). Echter, op 9 augustus 2011 is aan politiekorpsen een nota 'Verbetering inrichting & kwaliteit politieverhoor'⁵ aangeboden. In deze nota staat dat een verhoor van kwetsbare personen (zowel getuigen als verdachten) vraagt om aanvullende communicatieve competenties van verhoorders. Tijdens een verhoor met kwetsbare personen moet een verhoorder namelijk in staat zijn onder andere zijn woordkeus, vraagstelling, verhoortempo en attitude af te stemmen op de leeftijd, de kwetsbaarheid en het ontwikkelingsniveau van een te horen persoon. De ernst van een delict bepaalt wanneer een kwetsbaar persoon gehoord wordt door een gekwalificeerde verhoorder. Er wordt bijvoorbeeld geen gekwalificeerde verhoorder ingezet indien een schizofrene verdachte gehoord moet worden in verband met een winkeldiefstal. Dit betekent dat iedere opsporingsambtenaar tijdens een verhoor geconfronteerd kan worden met kwetsbare personen. Doorgaans zijn opsporingsambtenaren niet getraind in het horen van kwetsbare personen, hiervoor dienen zij een aanvullende opleiding te hebben gevolgd. De richtlijnen die staan omschreven in de bovengenoemde nota zijn op het moment van schrijven nog niet in regio Brabant Zuid-Oost geïmplementeerd.

Tot slot geldt dat volgens de huidige regelgeving een verhoorder zelf moet inschatten of een verdachte kwetsbaar is of niet. Dit betekent dat een opsporingambtenaar moet beoordelen of een persoon een verstandelijke beperking, cognitieve functiestoornis of psychische stoornis heeft. Omdat een opsporingsambtenaar hierin doorgaans niet geschoold is, kan dit erg lastig zijn. Daarom dient bij twijfel een persoon als kwetsbaar te worden benaderd (College van Procureurs-Generaal, 2009).

3.6 Résumé

Een verdachtenverhoor is een belangrijke opsporingsmethode waarbij een verdachte object van onderzoek is en de betrokkenheid van een verdachte bij een strafbaar feit wordt vastgesteld. In art. 29 Sv wordt de rechtsgrond van het verdachtenverhoor gevonden. In dit artikel wordt het pressieverbod, het zwijgrecht, de cautieplicht en de vormvoorschriften voor een proces-verbaal verhoor omschreven. De uitvoering van het verdachtenverhoor bestaat uit drie fasen, namelijk: een eerste contact, een persoonsgericht verhoor en een zaakgericht verhoor. In deze laatste fase kunnen meerdere verhoormethoden worden toegepast zoals de directe stapelmethode, de standaardverhoorstrategie,

⁴ Kwetsbare personen worden als volgt omschreven:

- Minderjarigen onder de 16 jaar;
- Personen met een verstandelijke beperking;
- Personen met een cognitieve functiestoornis;
- Personen met een psychiatrische stoornis.

⁵ Dit is een richtlijn welke competenties een verhoorder moet hebben voor het horen van kwetsbare personen. Het is echter geen instructie over hoe opsporingsambtenaren kwetsbare personen tijdens een verhoor het beste kunnen benaderen.

de vraag-en-antwoordmethode en de gedragskundige verhoorstrategie. De aard van een zaak is uiteindelijk bepalend wanneer een verhoor verplicht auditief of audiovisueel vastgelegd dient te worden. Tevens kan besloten worden verhoren facultatief te laten registreren. Tot slot is de ernst van een delict en het soort delict bepalend voor het horen van kwetsbare personen door gekwalificeerde verhoorders.

4. Autisme Spectrum Stoornis

In dit hoofdstuk wordt onderzoeksvraag één uiteengezet, te weten: *Wat is autisme spectrum stoornis en hoe kenmerkt deze stoornis zich?* Om een beter inzicht en begrip te krijgen over ass, wordt in de eerste paragraaf de geschiedenis en het verloop van deze stoornis kort beschreven. Vervolgens wordt het begrip 'autisme spectrum stoornis' uitgelegd en worden de drie gebieden benoemd waar deze stoornis zich met name manifesteert. Deze drie gebieden worden nader toegelicht en de kenmerken van deze stoornis worden besproken. Tot slot wordt de etiologie en man-vrouw verhouding toegelicht, gevolgd door een beschrijving van de criteria van ass volgens de DSM IV.

4.1 Geschiedenis

De kinderpsychiater Leo Kanner en kinderarts Hans Asperger beschreven in de jaren '43 en '44 onafhankelijk van elkaar een stoornis die zij 'autisme' noemden. Autisme komt van het woord 'autos' wat letterlijk zelf betekent. Volgens Kanner en Asperger kenmerkte deze stoornis zich door de extreme mate waarin kinderen zich onttrokken aan sociaal contact. Zowel Kanner als Asperger maakten gebruik van casestudies voor de beschrijving van deze stoornis. Kanner omschreef kenmerken als echolalie, intolerantie voor verandering, bizarre interesses, gebrek aan behoefte aan sociaal contact en afkeer van lichamelijk contact. Maar ook de ernstig achterblijvende cognitieve ontwikkeling en het vaak ontbreken van taal werden door Kanner benadrukt als afwijkingen in het gedrag. De kenmerken die Asperger benoemde komen op veel punten overeen met die van Kanner. Echter, Asperger beschreef dat de intelligentie bij de kinderen normaal ontwikkeld was en hun rekenvaardigheden boven gemiddeld scoorden. De taalontwikkeling werd door Asperger omschreven als normaal, hij omschreef het taalgebruik zelfs als ouwelijk en pedant. Uiteindelijk hebben deze twee profielen hun eigen ontwikkeling doorgemaakt. Zo werd in 1980 het 'Kanner-autisme' opgenomen in de DSM III en veertien jaar later werd het syndroom van Asperger aan de DSM toegevoegd. Deze stoornissen werden geclassificeerd met de term pervasieve ontwikkelingsstoornissen (Draaisma, 2010).

In de loop der jaren is geconstateerd dat hoewel sommige kenmerken van belang zijn voor het vaststellen van autisme, deze kenmerken bij personen met autisme sterk kunnen variëren. Om deze verschillende vormen van autistisch gedrag te categoriseren, wordt tegenwoordig steeds meer gesproken over het autisme spectrum. Binnen dit spectrum vallen de volgende stoornissen: autisme, syndroom van asperger, pdd-nos, rett-syndroom en de des-integratiestoornis. De gedragingen binnen dit spectrum verlopen van sterk naar zwak op gebieden als sociale interactie, sociale communicatie, verbeeldend vermogen, herhalend karakter van activiteiten, taal, reactie op zintuiglijke prikkels en specifieke bekwaamheden (Delfos, 2008).

4.2 Autisme spectrum stoornis

Een autisme spectrum stoornis is een pervasieve ontwikkelingsstoornis⁶ die zich op vroege leeftijd manifesteert. Het is een stoornis in de informatieverwerking van de hersenen. Dit betekent dat informatie die via de zintuigen wordt waargenomen op een andere wijze wordt verwerkt. De verwerking van deze informatie verloopt serieel en wordt doorgaans niet goed met elkaar in verband gebracht. Personen met ass richten zich met name op details en geven daar een letterlijke betekenis aan. Hierdoor wordt het geheel of de samenhang van de situatie niet waargenomen. Dit kan ertoe leiden dat verschillende gebeurtenissen niet met elkaar in verband worden gebracht en de betekenis van de situatie hen totaal ontgaat. De wereld wordt als het ware waargenomen in losse delen en wordt hierdoor vaak ervaren als chaotisch, onoverzichtelijk en ongeordend (Vermeulen, 2002). Deze problemen in de informatieverwerking manifesteren zich met name op drie gebieden, ook wel 'triade' genoemd, namelijk:

⁶ Pervasief betekent diep doordringend. Een pervasieve ontwikkelingsstoornis is een stoornis die zich diep doordringt in de ontwikkeling van een persoon op alle levensgebieden.

- Sociale interactie;
- Communicatie;
- Verbeelding.

Deze drie gebieden worden in het navolgende paragrafen nader uiteengezet.

4.2.1 Sociale interactie

Een stoornis in de sociale interactie is een kenmerkend probleem binnen het autisme spectrum. Een persoon met ass heeft moeite om te begrijpen wat er in een ander omgaat en hoe het gedrag van een ander tot stand komt. Ook begrip over de gevolgen van het eigen gedrag is voor personen met ass lastig in te schatten. Dit wordt onder meer veroorzaakt door het gebrek aan herkenning van eigen gevoelens en om deze gevoelens in woorden uit te drukken. Ook hebben personen met ass een ander zelfbeeld dan de gemiddelde mens. Zij zijn meer op zichzelf gericht en niet zozeer op zichzelf in relatie tot de ander. Het leren van ervaringen en kennis over zichzelf en anderen wordt hierdoor beperkt (Delfos, 2008).

Een stoornis in de sociale interactie kan zich op verschillende manieren manifesteren. Er worden vier type van uitingsvormen onderscheiden (Vermeulen, 2002), te weten:

- *Het afzijdige of inalerte type:* Deze personen komen over als onverschillig en lijken geen belangstelling te hebben voor anderen. Lichamelijke toenadering van bekenden wordt vaak aanvaard. Contact met mensen wordt zelden door hun zelf geïnitieerd en is vaak instrumenteel van aard. In deze groep komen vaak personen voor met klassiek autisme, mogelijk met een verstandelijke beperking.
- *Het passieve type:* Deze personen staan vaak aan de zijlijn, ze nemen zelf zelden initiatief tot sociaal contact maar accepteren op een passieve wijze mogelijke toenadering van anderen. Dit type komt niet veel voor.
- *Het actief-maar-bizarre type:* Deze personen nemen initiatief tot sociaal contact. De wijze van een contact is echter vaak naïef, vreemd, onaangepast en eenzijdig. Deze personen praten namelijk vaak eindeloos over hun eigen interesses, houden geen rekening met anderen en gaan in het contact alleen van zichzelf uit. Ze komen vaak opdringerig en storend over. In deze groep komen vaak normaal begaafde personen met ASS voor.
- *Het stijf-formalistische of hoogdravende type:* Bij deze personen zijn de sociale problemen heel subtiel. Ze zijn overmatig beleefd en vormelijk. Door hun intellectuele mogelijkheden zijn ze in staat moeilijkheden te compenseren en te camoufleren. Deze personen leren sociale regels uit hun hoofd en overleven sociale interacties op basis van aangeleerde en verworven scripts. Het meest kenmerkend voor deze groep is het gebrek aan empathie en sociale naïviteit.

4.2.2 Communicatie

Een stoornis in de communicatie kan bij personen met ass op verschillende manieren voorkomen. Als eerste kunnen communicatieproblemen zich voordoen bij structurele aspecten van taalontwikkeling zoals woordenschat, semantiek en grammatica. Zo leren kinderen met ass objecten in de ruimte te benoemen maar hebben ze moeite om deze objecten te representeren. Dit betekent dat kinderen met ass zich vasthouden aan concreet visuele ervaringen en woorden vaak niet begrijpen als deze objecten niet concreet aanwezig of waarneembaar zijn. Ook begrijpen personen met ass taal letterlijk en hebben zij moeite met de verschillende betekenissen in andere contexten. Grapjes, uitdrukkingen en gezegden worden vaak letterlijk geïnterpreteerd en moeten daarom aangeleerd worden. Ook woorden waarbij de betekenis varieert in tijd, ruimte of persoon zijn vaak problematisch bijvoorbeeld woorden zoals morgen, onder of ik. Echolalie, het herhalen van woorden of zinnen van anderen, komt ook vaak voor bij personen met ASS, met name bij kinderen maar soms ook bij volwassenen in stressvolle situaties (Vermeulen, 2002).

Ook ontbreekt het personen met ass vaak aan vaardigheden om taal te begrijpen en te gebruiken in een sociale context. Vaak hebben personen geen moeite met wat er gezegd wordt maar vooral met wat niet gezegd wordt. In gesprekken met anderen hebben personen met ass ook veelvuldig moeite met wederzijdsheid en om de beurt spreken. Daarnaast vinden ze het lastig om de inhoud of vorm van hun communicatie aan te passen aan hun gesprekspartner of context. Dit uit zich vaak in onverwachte of onduidelijke wendingen in een gesprek en de inhoud is vaak associatief en fragmentarisch van aard. Ook houden personen met ass zich vaak vast aan onderwerpen die verband houden met

specifieke interesses en vinden zij het lastig om over te gaan op een ander onderwerp. Als laatste hebben personen met ass ernstige problemen met het gebruiken en begrijpen van non-verbale communicatie. Tijdens een gesprek wordt te weinig aandacht besteed aan visuele aanwijzingen en non-verbale aanwijzingen. Over het algemeen kan gezegd worden dat ze problemen hebben met het begrijpen van gelaatsuitdrukkingen, de taal van de ogen en gebaren (Vermeulen, 2001).

Noens (2008) schrijft deze communicatieproblemen toe aan gebrek aan betekenisverlening in de communicatie. Volgens Noens (2008) speelt betekenisverlening een cruciale rol in de communicatie, immers de essentie van communicatie is het uitwisselen van betekenissen. Personen met ass komen vaak onvoldoende tot een integrale waarneming van communicatie als gevolg van hun voorkeur voor details en zwakkere drang tot het samenvoegen van informatie. Het waarnemen van verbanden tussen of binnen communicatievormen verlopen vervolgens problematisch waardoor de essentie of betekenis hun vaak ontgaat. Er zijn vier niveau's waarop betekenisverlening en communicatie kunnen voorkomen, namelijk:

- Sensatieniveau: op dit niveau staan de zintuiglijke ervaringen centraal die via verschillende kanalen binnen kunnen komen, bijvoorbeeld: reuk, smaak, zicht, gehoor, tast en evenwicht. Bijvoorbeeld: Een tandenborstel op dit niveau is niet meer dan een prikkelsensatie;
- Presentatieniveau: op dit niveau wordt informatie in een concrete context waargenomen, de functionele betekenis moet letterlijk aanwezig zijn. Bijvoorbeeld: een tandenborstel met tandpasta is alleen betekenisvol in een badkamer;
- Representatieniveau: op dit niveau bestaat begrip over de referentiële of symbolische betekenis. Dus een woord representeert een voorwerp ook indien dit voorwerp niet in beeld is. Bijvoorbeeld: het woord tandenborstel representeert het voorwerp, ook wanneer dit niet aanwezig is;
- Metarepresentatieniveau: op dit niveau wordt de betekenis achter de primaire betekenis waargenomen. Dus een betekenis staat los van de primaire representatie, zoals bij spreekwoorden en gezegden.

Personen met autisme hebben met name moeite om in de communicatie op het niveau van metarepresentatie te komen. Naar mate autisme gepaard gaat met een verstandelijke beperking worden de overgangen tussen de niveau's niet altijd gemaakt. In veel gevallen gaan personen met autisme niet voorbij aan de letterlijke betekenis van een situatie of een woord (Noens, 2008).

4.2.3 Verbeelding

Een stoornis in de verbeelding uit zich bij personen met ass al vroeg in de ontwikkeling. Kinderen met ASS hebben moeite met fantasiespel. Hun spel is eerder functioneel of beperkt zich tot sensorische stimulatie. Ook wanneer het fantasiespel tot ontwikkeling komt, is de variatie in het spel gering en is het voor personen met ass heel lastig om iets uit het niets voor te stellen. Het spel beperkt zich al snel tot het kopiëren van het gedrag van anderen. Ook zijn personen met ass beperkt in hun creativiteit en enige vorm van creativiteit is vooral gebaseerd op de realiteit en niet op de verbeelding. Op latere leeftijd uit de problemen van de verbeelding zich met name in een tekortkoming in de sociale verbeelding. Personen met ass kopiëren het gedrag van anderen zonder te weten wat het doel of de betekenis is van het gedrag. Daarnaast ontbreekt het aan verbeeldend vermogen om op basis van eerder opgedane ervaringen gebeurtenissen te voorspellen (Vermeulen, 2002).

4.2.4 Overige problemen

Een beperkt, repetitief en stereotype gedrags-, interesse- en activiteitenpatroon is eveneens een centraal kenmerk van ass. Wing beschouwt deze gedragspatronen als een direct gevolg van de reeds eerder genoemde triade (sociale interactie, communicatie en verbeelding). Deze patronen worden ook gezien als de keerzijde van een gebrekkig verbeeldingsvermogen (Vermeulen, 2002). Personen met ass vertonen veel repetitief gedrag en deze kunnen obsessieve vormen aannemen. Deze gedragingen maken het voor een persoon met ass mogelijk om de onvoorspelbare wereld onder controle te houden. Ook wordt getracht met behulp van rituelen orde te scheppen in een voor hun chaotische wereld. Wanneer een ritueel wordt onderbroken of niet afgemaakt kan worden, dan kan een persoon met ass in paniek raken of zelfs agressief worden (Delfos, 2008). Personen met ass zijn in het algemeen weinig flexibel en kunnen erg star zijn in hun denken. Daarbij komt nog dat zij veel weerstand hebben tegen veranderingen, vooral wanneer deze onvoorspelbaar en plotseling optreden (Vermeulen, 2002). Deze problemen komen voort uit angst. Angst is een opvallend kenmerk bij personen met ass en zij zullen actief proberen te voorkomen dat deze angst ontstaat. Delfos (2008) beschrijft een aantal manieren hoe zij deze angst proberen te voorkomen, bijvoorbeeld: weerstand of

verzet tegen verandering, afweer tegen vreemden, verstijven bij aanraking, vermijden of terugtrekken uit sociale situatie, isoleren, aanpassen en zelfhypoïtiserend gedrag.

Stereotype lichaamsbewegingen, bijvoorbeeld het op en neer bewegen van het bovenlichaam of fladderen met de armen, komen vaak voor bij personen met ass in combinatie met een verstandelijke beperking. Deze bewegingen hebben vaak een kalmerend effect. Ook een fixatie voor bepaalde voorwerpen is kenmerkend voor deze stoornis. Deze fixatie kan op latere leeftijd plaats maken voor stereotype interesses. Deze interesses zijn vaak heel specifiek, leeftijdsongewoon, vreemd en leiden nauwelijks tot een sociaal gebeuren. Andere kenmerken die vaak voorkomen bij personen met ASS zijn ongewone reacties op zintuiglijke prikkels. Zo kunnen zij heel gevoelig zijn voor bepaalde geluiden of overgevoelig zijn voor bepaalde kledingstoffen (Vermeulen, 2002).

4.3 Beknopte beschrijving van de cognitief-psychologische theorieën

Er zijn drie toonaangevende theorieën die inzicht geven in de informatieverwerking bij personen met ass en een verklaring proberen te geven voor de kenmerken van ass. Een eerste theorie stelt dat er bij personen met ass sprake is van problemen in het verwerven van intuïtieve 'theory of mind' (TOM). Met TOM wordt bedoeld het vermogen om gedachten, gevoelens en geestesgesteldheden toe te schrijven aan zichzelf en anderen. Een tweede theorie stelt dat de problemen bij personen met ass ontstaan door een zwakke drang tot centrale coherentie, een beperkte gerichtheid om informatie te integreren en coherent te verwerken. Een derde theorie verklaart dat er bij deze personen sprake is van problemen in het executieve functioneren. Deze functie verwijst naar de bekwaamheid een geschikte oplossingsstrategie te kiezen voor een probleem, deze uit te voeren en te evalueren. De drie theorieën sluiten elkaar niet uit en vertonen veel overlap. Echter, niet alle tekorten kunnen verklaard worden. Meer theorieën zijn wellicht nodig om een passende verklaring te vinden (Noens, 2008; Vermeulen, 2001).

4.4 Etiologie en man-vrouw verhouding

Autisme is voor 90% genetisch bepaald. De laatste jaren is veel onderzoek verricht naar de oorzaak van autisme en men heeft verschillende genen gevonden die mogelijk een rol spelen bij het ontstaan van autisme. Duidelijk is dat niet één gen autisme veroorzaakt maar dat een combinatie van genen verantwoordelijk is voor deze stoornis (Gezondheidsraad, 2009; Vermeulen, 2011). Het overige percentage heeft een andere biologische oorzaak. Aandoeningen zoals een virale infectie en stofwisselingsstoornissen kunnen gepaard gaan met een autisme spectrum stoornis. En in sommige gevallen kunnen complicaties tijdens de bevalling en geboorte een rol spelen bij het ontstaan van ASS (Vermeulen, 2002).

ASS komt tot uiting in vele domeinen en kent vele gradaties in ernst en beperkingen. In eerste instantie werd gedacht dat 75% van de personen met ass ook een verstandelijke beperking hadden. Echter, deze hypothese is achterhaald en is nooit empirisch onderbouwd. Volgens de laatste analyses hebben circa 35% à 40% van de personen met ass een verstandelijke beperking en ongeveer 33% van de personen met ass hebben een IQ hoger dan 85. Slechts 10% van de personen met ass zijn ernstig verstandelijk beperkt (Vermeulen, 2011)

Tot slot verschillen de verhoudingen over het voorkomen van autisme bij mannen en vrouwen vaak per onderzoek. Vermeulen (2002) heeft verschillende onderzoeken geanalyseerd en is tot de conclusie gekomen dat autisme spectrum stoornissen drie à vier keer zo vaak voorkomen bij mannen dan bij vrouwen en vooral bij normaal begaafde personen zijn mannen sterk oververtegenwoordigd.

4.5 DSM-IV

In de DSM-IV⁷ wordt beschreven welk gedrag geobserveerd moet zijn voordat gesproken kan worden over een autisme spectrum stoornis. De DSM-IV is een classificatiesysteem dat gebruikt wordt om specifieke typen stoornissen aan de hand van een verzameling van kenmerken te classificeren. In figuur 1 staan de kenmerken van ASS omschreven. Volgens de DSM-IV zijn minstens zes van de twaalf kenmerken nodig om te kunnen spreken van ASS. Van deze zes kenmerken moeten minstens twee kenmerken onder criteria A vallen, één kenmerk onder criteria B en één onder C (Delfos, 2008).

⁷ DSM IV staat voor Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders van de American Psychiatric Association. In 2013 wordt DSM V verwacht. In deze nieuwe versie worden alle verschillende autistische stoornissen onder één noemer geschaard, namelijk autisme spectrum stoornis.

Criteria ASS volgens de DSM IV

A. Sociale interactie

- Uiterst gebrekkig gebruik van meervoudig non-verbaal gedrag zoals oogcontact, gezichtsuitdrukkingen en gebaren die sociale interactie reguleren;
- Tekortschieten in het aangaan van leeftijdsadequaat vriendschapsgedrag;
- Gebrek aan het spontaan willen delen met anderen van vreugde, ervaringen of prestaties;
- Gebrek aan sociale of emotionele wederzijdsheid. De autistische mens lijkt zich niet bewust van het bestaan of de gevoelens van anderen. Hij of zij gaat met anderen om alsof ze een voorwerp zouden zijn.

B. Tekort verbale en non-verbale communicatie

- Late ontwikkeling van verbale communicatie, zonder pogingen om dit op een andere wijze op te lossen, bijvoorbeeld met gebaren. Soms afwezigheid van verbale communicatie;
- Bij diegenen die spreken, een opvallend onvermogen een gesprek aan te knopen of voor te zetten;
- Vreemd gebruik van inhoud of vorm van de taal, bijvoorbeeld echolalie, stereotype spraak, taalherhalingen, verwisselen van persoonlijke voornaamwoorden en idiosyncratische taal;
- Afwezigheid van fantasie en gevarieerd spelgedrag.

C. Beperkte repetitieve en stereotype gedragingen, activiteiten en interesses

- Preoccupatie met een of meer stereotype gedragingen;
- Het sterk vasthouden aan specifieke, niet functionele rituelen of routines;
- Stereotype, repetitieve lichaamsbewegingen;
- Aanhoudende preoccupatie met onderdelen van voorwerpen.

Figuur 4.1: Criteria ASS volgens DSM IV (Delfos, 2008)

4.6 Résumé

Een autisme spectrum stoornis is een pervasieve ontwikkelingsstoornis waarbij de informatieverwerking in de hersenen is verstoord. Dit betekent dat personen met autisme met name details waarnemen en het geheel en samenhang van een situatie niet kunnen overzien. Deze beperkingen leiden tot problemen in sociale interactie, verbale en non-verbale communicatie en verbeelding met als gevolg een beperkt, repetitief en stereotype gedrags-, interesse- en activiteitenpatroon. Personen met ass hebben daarbij veel weerstand hebben tegen veranderingen. De wijze waarop deze kenmerken tot uiting komen is erg leeftijds- en intelligentiegebonden. ASS komt drie à vier zo vaak voor bij mannen dan bij vrouwen en is voor 90% genetisch bepaald. Tot slot wordt in de DSM IV omschreven dat minstens zes van de twaalf kenmerken van ASS bij een persoon geobserveerd moeten worden vooraleer gesproken kan worden over ASS.

5. Hoe neemt een opsporingsambtenaar kennis van ASS bij een verdachte?

Alvorens de knelpunten worden beschreven die zich kunnen voordoen tijdens een verdachtenverhoor met personen met ASS, is het van belang stil te staan hoe een opsporingsambtenaar kennis kan nemen van deze stoornis bij een verdachte. Immers, een opsporingsambtenaar kan slechts rekening houden met mogelijke knelpunten indien hij beschikt over de juiste informatie. In dit hoofdstuk wordt getracht antwoord te geven op de derde onderzoeksvraag, namelijk: *Hoe neemt een opsporingsambtenaar kennis van ASS bij een verdachte?*

5.1 Inleiding

Opsporingsambtenaren zijn doorgaans niet geschoold in het herkennen of signaleren van psychiatrische stoornissen. Om deze reden mag dan ook niet verwacht worden dat zij personen met ASS tijdens een verhoorsituatie kunnen herkennen zonder te beschikken over enige vorm van voorinformatie. Dit wordt ook bevestigd door alle geïnterviewde respondenten, zie paragraaf 2.5.2, die ten behoeve van dit onderzoek zijn geraadpleegd. Schouten onderstreept daarbij dat autisme een stoornis is die aan de buitenkant niet zichtbaar is en dat deze stoornis in vele gradaties voorkomt. Dit maakt het herkennen en signaleren van personen met ASS extra lastig. In de onderstaande paragrafen worden een aantal manieren beschreven hoe opsporingsambtenaren kennis kunnen nemen van het bestaan van ASS bij een verdachte.

5.2 Autipas

Sinds 2007 bestaat in Nederland een autipas dat ontwikkeld is naar Engels voorbeeld. Een autipas is een persoonlijke pas in de vorm van een bankpas waarop de contactgegevens van een pashouder staan vermeld en de belangrijkste kenmerken van autisme worden uitgelegd (zie figuur 5.1). Wanneer een persoon met ASS in aanraking komt met de politie, kan met behulp van een autipas op een eenvoudige manier uitleg gegeven worden over de kenmerken van ASS (www.autipas.nl). Dus wanneer een verdachte met ASS deze pas overhandigt of wanneer een autipas wordt aangetroffen tijdens een fouillering, is het voor opsporingsambtenaren van belang deze informatie grondig door te nemen.

Figuur 5.1: Autipas (bron www.autipas.nl)

5.3 Informatie van derden

Een andere manier om kennis te nemen van ASS bij een verdachte, is door informatie te verkrijgen van familie, begeleiders of andere betrokkenen. Niet alle personen met ASS zijn namelijk in het bezit van een autipas.

Wanneer een minderjarige verdachte wordt aangehouden dan zijn opsporingsambtenaren verplicht de ouders of de wettelijke verzorgers in te lichten. Indien een verdachte met ASS meerderjarig is dan zal deze eerst zelf toestemming moeten geven vooraleer opsporingsambtenaren contact mogen opnemen met familie of betrokkenen⁸. Vd Starre geeft aan dat betrokkenen in veel gevallen zelf het initiatief nemen om de politie te attenderen op de aanwezigheid van ASS bij een verdachte. Het is vervolgens wel van belang dat deze informatie bij de juiste opsporingsambtenaren terecht komt voordat deze met de verdachte in verhoor gaan.

Indien betrokkenen worden geraadpleegd, kunnen zij opsporingsambtenaren voorzien van achtergrondinformatie en aangeven hoe de verdachte het beste benaderd kan worden. Ook kunnen betrokkenen beschikbare gedragsdeskundige rapportages of noodzakelijke medische informatie ter beschikking stellen aan opsporingsambtenaren (Braanker, 2010). Deze achtergrondinformatie en rapportages kunnen vervolgens bijdragen aan een nauwkeurige voorbereiding van het verdachtenverhoor.

5.4 Overige manieren

Indien opsporingsambtenaren niet beschikken over enige voorinformatie over de aanwezigheid van autisme bij een verdachte, maar zij wel vermoeden dat dit eventueel het geval is dan biedt een verdachtenverhoor wellicht mogelijkheden. Zoals eerder in paragraaf 3.3 is omschreven, begint een verdachtenverhoor met een eerste contact. Tijdens deze fase komen een aantal zaken aan de orde waaronder controle vragen om vast te stellen of een verdachte in staat is gehoord te worden. Wientjes benoemde een aantal vragen die een indicatie over de aanwezigheid van een mogelijke stoornis of problematiek kunnen weergeven en die voorafgaand aan een verdachtenverhoor gesteld kunnen worden, namelijk: Is er iets bijzonders dat ik over jou moet weten? Gebruik je medicatie? Heb je drugs gebruikt? Deze vragen geven een verdachte de mogelijkheid een opsporingsambtenaar in te lichten over zijn stoornis. Ook in Engeland worden deze vragen tijdens een eerste contact gesteld. De National Autistic Society in Engeland heeft de politie aldaar geadviseerd de volgende vraag te stellen indien zij een vermoeden hebben dat zij te maken hebben met een kwetsbare verdachte, namelijk: 'Do you have any difficulties that I may not be aware of?' (NPIA, 2010). Indien een opsporingsambtenaar vervolgens kennis neemt van ass bij een verdachte dan is het verstandig het verhoor te onderbreken

⁸ Ivm de Wet Politiegegevens dienen meerderjarigen verdachten toestemming te verlenen aan opsporingsambtenaren voor het verstrekken van persoonsgebonden informatie aan derden.

en informatie in te winnen hoe deze verdachte het beste benaderd dient te worden tijdens een verhoor.

Volgens Wientjes en Verhorevoort kunnen ook tijdens een persoonsgericht verhoor bepaalde vragen indicaties geven dat er mogelijk sprake is van een beperking bij een verdachte. In deze fase komen namelijk vele gespreksonderwerpen, bijvoorbeeld: achtergrond, woonsituatie, gezondheidstoestand, familie, opleiding, werkervaring, vrijetijdsbesteding, relaties of financiële relatie (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Relevante informatie die hieruit kan volgen is bijvoorbeeld of een verdachte speciaal onderwijs volgt, leefbegeleiding krijgt van hulpverleningsinstanties of bijvoorbeeld begeleid woont. Echter, vd Starre plaatst hierbij een kanttekening en stelt dat met name hoog functionerende autisten geen speciaal onderwijs volgen, vaak een normale baan hebben en zelfstandig wonen. Met andere woorden, deze vragen zullen niet in alle gevallen indicaties geven over de mogelijke aanwezigheid van autisme. In deze gevallen is het uiteindelijk aan de verdachte zelf of hij een opsporingsambtenaar inlicht over zijn stoornis.

Bij twijfel kan een opsporingsambtenaar ook contact opnemen met een psychiater of een andere deskundige. Indien dit niet mogelijk is en de twijfel blijft bestaan dan zal een opsporingsambtenaar een verdachte moeten aanmerken als een kwetsbaar persoon (Braanker, 2010).

5.5 Résumé

Ondanks dat opsporingsambtenaren niet geschoold zijn in het herkennen en signaleren van een autisme spectrum stoornis, zijn er een aantal manieren om kennis te nemen van deze stoornis. Met behulp van een autipas kan een verdachte met ass namelijk een opsporingsambtenaar inlichten over de belangrijkste kenmerken van ass. Tevens kunnen familie, betrokkenen of begeleiders opsporingsambtenaren voorzien van relevante achtergrondinformatie en aangeven hoe een verdachte het beste benaderd kan worden. Indien er geen achtergrondinformatie voorhanden is, kunnen bepaalde gespreksonderwerpen mogelijk indicaties geven over de aanwezigheid van ass. Indien deze gespreksonderwerpen geen indicaties opleveren dan is het uiteindelijk aan de persoon van de verdachte zelf of hij een opsporingsambtenaar zal inlichten over zijn stoornis.

6. Knelpunten tijdens een verdachtenverhoor bij personen met ASS

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de derde onderzoeksvraag: *Welke knelpunten kunnen zich tijdens een verdachtenverhoor met een persoon met ASS voordoen?* In de volgende paragrafen worden de knelpunten besproken aan de hand van een aantal invalshoeken die betrekking hebben op het verdachtenverhoor, namelijk: eerste contact, communicatie, beïnvloeding, geheugen, en overige. Met behulp van deze invalshoeken wordt getracht een heldere weergave te geven van de knelpunten die zich tijdens een verdachtenverhoor kunnen voordoen.

6.1 Eerste contact

Het eerste contact is in feite ook het eerste contact of het begin van een gesprek tussen een verdachte en verhoorder (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Tijdens een eerste contact met personen met ass kunnen zich reeds de nodige problemen voordoen. In het navolgende gedeelte worden deze knelpunten besproken.

6.1.1 Hypersensitiviteit

Personen met ass kunnen overgevoelig ofwel hypersensitief zijn voor sommige prikkels, met name voor geluid of lichte aanrakingen (Delfos, 2008). Een hand geven of een persoon licht aanraken kan bij veel personen met ass angst oproepen. Dit wordt ook bevestigd door alle respondenten. Van Outheusden verklaarde dat personen met autisme een aanraking kunnen ervaren alsof zij geprikt worden met een speldenkussen. Daarnaast gaf van Outheusden aan dat deze personen een aanraking ook kunnen interpreteren dat iemand hun persoonlijke ruimte betreedt. Een reactie hierop kan vervolgens zijn dat een persoon met ass agressief wordt en een klap uitdeelt. Ook geluiden zoals het zoemen van een computer of van een tl-buis, kunnen waargenomen worden alsof men naast een

straaljager staat. Andere informatie wordt vervolgens niet meer waargenomen, omdat de zintuiglijke prikkels teveel informatieruimte in beslag nemen. Volgens Delfos (2008) leidt dit bij veel personen met ass tot onduidelijkheid en angst. Deze onduidelijkheid of stress kan impulsief en ongecontroleerd gedrag veroorzaken dat in het ergste geval kan leiden tot agressief gedrag (Frenkelton, 2011).

Echter, dit betekent niet dat opsporingsambtenaren personen met ass geen hand kunnen geven of een persoon met ass op een andere manier kunnen aanraken. Zoals reeds eerder is besproken, is angst een veelvoorkomend kenmerk bij personen met ass dat wordt veroorzaakt door een gebrek aan houvast in het begrijpen van onvoorspelbare gebeurtenissen en gedrag van mensen (Delfos, 2008). Dit betekent dat deze personen behoefte hebben aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. Respondent Sliepenbeek geeft aan dat veel angst en onduidelijkheid gereduceerd wordt wanneer het gedrag van anderen als het ware wordt ondertiteld. Dit wordt ook wel metacommunicatie genoemd. Zij illustreerde dit met het volgende voorbeeld:

Een opsporingsambtenaar zegt tegen een verdachte met ass: 'Wanneer ik mezelf voorstel dan schud ik een ander altijd de hand. Dus ik wil jou nu een hand schudden?'.

6.1.2 Omgeving en instructie

Personen met ass zijn weinig flexibel en houden zich vaak heel rigide vast aan patronen. Ze hebben veel moeite met veranderingen. Dit vraagt namelijk een omschakeling en verwerking van nieuwe prikkels, wat voor personen met ass onaangenaam of angstig kan zijn. Onverwachte veranderingen stuiten daarom vaak op verzet. Verzet is een van de manieren om nieuwe prikkels te vermijden en hun wereld zo voorspelbaar en stressvrij te houden (Delfos, 2008). Wanneer een verdachte met ass uit zijn veilige omgeving wordt gehaald en geconfronteerd wordt met onvoorspelbare en onbekende situaties, zoals het overbrengen naar een cel of verhoorunit, kan deze onduidelijkheid en hoeveelheid aan nieuwe prikkels veel stress en angst met zich meebrengen. Verzet hiertegen kan in het ergste geval escaleren in agressief gedrag. Dit wordt ook bevestigd door alle geraadpleegde respondenten.

Ook een verdachtenverhoor is een onvoorspelbare en onbekende situatie. Dit begint al wanneer een verdachte met ass een verhoorruimte betreedt. Outhusden beschreef dat een persoon met ass allereerst bezig is visuele prikkels in zich op te nemen. Verhorevoort illustreerde dit met het volgende voorbeeld.

Een opsporingsambtenaar begint met praten, hij vertelt aan een verdachte met ass waarvoor hij is aangehouden, hij wijst de verdachte op zijn rechten en legt uit wat er tijdens het verhoor gaat gebeuren. De verdachte zit ondertussen op een kruik, kijkt aandachtig om zich heen en neemt de ruimte in zich op. De verdachte heeft geen aandacht voor de verhoorder of voor de informatie die hem wordt medegedeeld.

Sliepenbeek onderstreepte dat personen met ass moeite hebben met het verwerken van grote hoeveelheden informatie. Een verhoorruimte, een verhoorder en de vragen die gesteld worden, geven zoveel prikkels en informatie voor een persoon met ass dat zij tijd nodig hebben om deze informatie te verwerken. Een verdachte met ass heeft bijvoorbeeld tijd nodig om een verhoorruimte in zich op te nemen. Sliepenbeek gaf ook aan dat je een verdachte met ass kan vragen of hij nog vragen heeft over de ruimte. Daarbij is het wel van belang dat een verhoorder zich niet laat verleiden tot een diepgaand gesprek over de werking van bijvoorbeeld een computer die in de verhoorruimte staat. Wientjes illustreerde dit met het volgende voorbeeld:

Een verhoorder legt aan een verdachte met ass uit dat de computer verbonden is aan een groot netwerk. De verdachte ging vervolgens op zoek naar alle kabels om dit netwerk te vinden. Het duurde vervolgens enige tijd voordat de verhoorder het verhoor kon voortzetten.

Tijdens het eerste contact met een verdachte wordt zijn rol en positie conform art. 29 Sv toegelicht. Ook worden de rollen van de verhoorders medegedeeld en wat de gang van zaken is (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Wederom is dit voor een verdachte met ass veel informatie die verwerkt moet worden en Wientjes gaf aan dat een opsporingsambtenaar alert moet zijn dat alle informatie begrepen wordt. Door het stellen van controlevragen kan een opsporingsambtenaar controleren of een verdachte informatie heeft begrepen. Een manier om dit na te gaan is een verdachte de gegeven informatie in zijn eigen woorden te laten vertellen, zo stelde ook Verhorevoort. Het kan ook voorkomen dat een persoon met ass niet door heeft dat een boodschap of instructie tot hen gericht is (Vermeulen,

2002). Respondent van der Sleen beaamde dit. Zij gaf aan dat vragen of instructies aan een verdachte met ass direct gericht moeten zijn en niet in zijn algemeenheid medegedeeld moeten worden.

Vaak proberen personen met ass de regie tijdens een gesprek over te nemen of ze gaan heel veel praten. Dit gebeurt met name wanneer er veel stress, angst en onduidelijkheid is. Deze onduidelijkheid en angst kan worden verminderd door de situatie te verhelderen of verduidelijken. Volgens Vermeulen (2002) wil verhelderen van een situatie zeggen dat antwoord wordt gegeven op een aantal vragen, namelijk: Wat moet ik nu precies doen? Hoeveel en hoelang moet ik dat doen? En wat moet ik daarna doen? Door deze vragen te beantwoorden wordt duidelijkheid gegeven aan de persoon met ass en krijgt hij inzicht in wat van hem in die situatie wordt verwacht. Door verheldering kan een persoon met ass veel rustiger worden en verhoogt de kans dat een persoon met ass zich meewerkend opstelt (Vermeulen, 2002). Dit wordt ook bevestigd door alle experts. Van de Starre gaf daarbij aan dat negatief gedrag heel snel kan omslaan indien angsten worden verminderd door duidelijkheid te scheppen en een veilige omgeving te genereren. Sliepenbeek legde uit dat het maken van duidelijke afspraken aan het begin van een verdachtenverhoor veel problemen kan voorkomen. Dit werd ook door de andere respondenten benadrukt. Voorbeelden van afspraken zijn bijvoorbeeld: over de duur van het verhoor, dat een verhoorder vragen zal stellen, wanneer pauzes zullen plaatsvinden en over welk onderwerp gesproken wordt. Alle respondenten benadrukten ook dat visualiseren het verduidelijken van een situatie kan ondersteunen. Visualisatie kan personen met ass in een onbekende situatie houvast en rust geven. Wanneer een verdachte het overzicht dreigt kwijt te raken, is het mogelijk om met behulp van visualiseren een persoon met ass dit overzicht weer te bieden. Dit kan bijvoorbeeld door de gemaakte afspraken op papier te zetten. Een verdachte kan het dan *letterlijk* volgen.

6.2 Communicatie

Personen met ass hebben communicatieproblemen, ongeacht het niveau van functioneren. De taalontwikkeling verloopt vaak heel traag waarbij in het ergste geval functionele taal, om basis behoeften aan te geven, onvoldoende is ontwikkeld. Ook het taalbegrip van personen met ass is vaak beperkter dan de uitgebreide woordenschat doet vermoeden. Dit kan ertoe leiden dat personen met ass worden aangesproken op een te hoog begripsniveau. De taal- en communicatievaardigheden kunnen bij personen met ass heel verschillend zijn. Echter, bij alle personen met ass is de wederkerigheid of de pragmatische aspecten van communicatie beperkt (Noens, 2007). Deze pragmatische aspecten van communicatie hebben met name te maken met het sociale gebruik van taal, met name het vermogen om een boodschap over te brengen en een verzonden boodschap in de juiste context te begrijpen (Vermeulen, 2002). Deze beperkingen zijn met name voor personen met ass en een normale intelligentie een valkuil. Want ondanks het juiste begrip en gebruik van de technische of formele aspecten van communicatie, is het begrip over het concept van communicatie onvoldoende aanwezig. Deze vaak onzichtbare handicap beperkt deze groep vaak in hun communicatieve redzaamheid (Noens, 2007). Deze beperkingen spelen ook een rol tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass. In de onderstaande paragrafen worden deze knelpunten inzake communicatie nader uiteen gezet.

6.2.1 Verbale en non-verbale communicatie

Een belangrijk onderdeel van de pragmatische aspecten van communicatie is de manier waarop iemand communiceert. Deze aspecten worden met name onderstreept door de non-verbale kenmerken van taal zoals lichaamshouding, gebaren, gezichtsuitdrukking, blik van de ogen en stemintonatie (Vermeulen, 2002). Met behulp van non-verbale communicatie kan een zender als het ware een boodschap op vele manieren verpakken. Dit kan bijvoorbeeld door van intonatie te veranderen of door gebruik te maken van mimiek, gebaren of houding (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007).

Personen met ass hebben veel moeite met het herkennen en begrijpen van non-verbale informatie zoals intonatie, gebaren of gezichtuitdrukkingen. Omdat personen met ass moeite hebben het geheel te overzien, richten zij zich vaak op één aspect van communicatie, namelijk op wat gezegd wordt en niet hoe het gezegd wordt. Non-verbale informatie is extra informatie en wordt vaak als storend ervaren (Delfos, 2008). Dit wordt ook bevestigd door alle geïnterviewde respondenten. Van Outheusden benadrukte dat non-verbale communicatie bijkomende informatie is die veel verwarring en onduidelijkheid kan oproepen, bijvoorbeeld door de intonatie van je stem te veranderen. Hierdoor kan een boodschap een hele andere betekenis krijgen. Sliepenbeek en van de Starre gaven aan dat

non-verbale communicatie het beste ondersteunt kan worden door taal. Op deze manier is het voor personen met ass duidelijk wat de bedoeling is. Sliepenbeek illustreerde dit met het volgende voorbeeld.

Een verhoorder wil dat een verdachte met ass zachter gaat praten. Hij gebaart de verdachte zachter te gaan praten door met zijn hand op en neer te bewegen. De verdachte kijkt verward maar blijft hard praten. Vervolgens vraagt de verhoorder of de verdachte zachter wil praten waarop de verdachte zijn stemvolume aanpast.

Veel personen met ass maken ook weinig oogcontact tijdens een gesprek. Volgens Delfos (2008) geven de ogen teveel informatie die wederom als storend ervaren kunnen worden. Dit wil echter niet zeggen dat zij niet horen wat gezegd wordt, zo stelde van de Starre, ze kunnen namelijk heel actief hebben geluisterd en alles hebben opgevangen. Tijdens een verdachtenverhoor is het daarom van belang oogcontact niet af te dwingen. Echter, sommige autisten hebben vaak het maken van oogcontact aangeleerd. Zo kan een persoon zich richten op een ander kenmerk van het gezicht bijvoorbeeld een oorlel. Maar een persoon met ass kan bijvoorbeeld ook heel overdreven en dwingend oogcontact maken, juist omdat dit aangeleerd is, zo stelde Wientjes.

Ook het maken van grapjes of het gebruik van uitdrukkingen kunnen bij personen met ass voor veel verwarring zorgen. Zij hebben namelijk moeite om betekenis te verlenen op het niveau van metarepresentatie (zie paragraaf 4.2.2). Dit betekent dat zij grappen of uitdrukkingen vaak letterlijk interpreteren (Noens, 2007). Volgens Vermeulen (2002) vermijd je het beste woorden met dubbele betekenissen, sarcasme, figuurlijk taalgebruik of bijnamen, bijvoorbeeld: '...en toen ben je tegen de lamp aangelopen' of 'wat ben jij een wijsneus'. Tijdens een verdachtenverhoor is het daarom beter uitdrukkingen of grapjes te vermijden om verwarring en miscommunicatie tussen beide partijen zoveel mogelijk te reduceren. Dit wordt ook bevestigd door alle respondenten. Verhorevoort illustreert dit met een volgend voorbeeld:

'Je hebt me op het verkeerde been gezet' zegt een verhoorder tegen een verdachte met ass. De verdachte kijkt vervolgens onder de tafel en zegt: 'Hoezo verkeerde been, er is toch niks mis met je benen?'.

Sliepenbeek gaf het volgende voorbeeld:

'Nou ga je met de billen bloot!' waarop een persoon met ass zegt: 'Nou, ik doe mijn broek niet uit!'. Of hij kan denken: 'Ik moet dadelijk mijn broek uitdoen'.

Indien grapjes worden gemaakt of uitdrukkingen worden gebruikt, zo stelt Sliepenbeek, dan dienen deze uitspraken nader te worden uitgelegd om verwarring te voorkomen. Van de Starre benadrukt daarnaast dat sommige personen met ass zelf uitdrukkingen kunnen gebruiken of grapjes kunnen maken zonder de betekenis ervan te begrijpen. Hierdoor ontstaat het risico dat het begripsniveau van deze personen hoger wordt ingeschat dan dit in werkelijkheid is.

Alle respondenten gaven aan dat een neutrale en zakelijke stem en rustige houding leidt tot de minste verwarring tijdens een verdachtenverhoor. Daarnaast moet de inhoud van het verdachtenverhoor primair op de zaak en de feiten gericht zijn. Restinformatie kan het beste achterwege gelaten worden.

6.2.2 Vragen stellen

Tijdens een verdachtenverhoor is het van belang open vragen te stellen. Open vragen kunnen namelijk een uitgebreid antwoord opleveren, met name in de eigen bewoordingen van een verdachte. Tevens bevordert het stellen van open vragen de betrouwbaarheid van een verklaring. Immers, eigen suggesties of veronderstellingen worden bij het stellen van open vragen zoveel mogelijk geweerd (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Echter, bij personen met ass is het beter om geen open vragen te stellen. Vermeulen (2002) geeft aan dat communicatie met een open einde teveel verwarring kan geven. Er zijn namelijk meerdere boodschappen mogelijk die ingevuld kunnen worden. Gesloten vragen krijgen de voorkeur omdat deze meteen aangeven welk soort antwoord van een persoon met ass wordt verwacht. Een vraag met een te open einde wordt als volgt weergegeven:

Kun je vertellen wat er gisteren is gebeurd?

Sliepenbeek benadrukte daarbij dat open vragen vaak een ja of nee antwoord ontlokken bij personen met ass omdat ze vaak niet weten wat ze moeten antwoorden. Een andere reactie op een open vraag is dat personen met ass beginnen bij het begin, met andere woorden: 'ik werd om 7:05 uur wakker, ik ben opgestaan en ik ben mijn tanden gaan poetsen'. Dus er wordt een heel uitgebreid antwoord gegeven waarbij veel irrelevante details van een gebeurtenis worden verteld.

Maar hoe kunnen gesloten vragen ertoe leiden dat de betrouwbaarheid van een verklaring gewaarborgd wordt tijdens een verdachtenverhoor? Namelijk, gesloten vragen zijn vaak suggestief en kunnen een ander beïnvloeden (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Van Outheusden en Sliepenbeek gaven beiden aan dat opsporingsambtenaren tijdens een verdachtenverhoor open vragen moeten concretiseren. Zij stelden dat de vragen getrechterd dienen te worden naar hele concrete open vragen. Er worden dus geen gesloten vragen gesteld maar hele korte, duidelijke open vragen. Dit wordt uitgelegd aan de hand van het onderstaande voorbeeld:

'Je was op school, je hebt je fiets gepakt, wat gebeurde er toen?'

Ook Wientjes beaamde dit. Zij gaf aan dat zij tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass een beginpunt kiest en vervolgens een open vraag stelt die zij concretiseert naar tijd, handeling en ruimte. Van der Sleen benadrukte dat door het stellen van hele open gerichte vragen de verwachting naar een verdachte met ass duidelijk is en de waarde van een verklaring behouden blijft.

Echter, er zijn een paar kanttekeningen die geplaatst dienen te worden. Een valkuil van het stellen van hele concrete, open vragen is dat je wellicht informatie mist. Sliepenbeek heeft aangegeven dat personen met ass in veel gevallen niet zelf met informatie komen, omdat er niet naar gevraagd wordt. Een andere valkuil is dat een verhoorder en verdachte verschillende referentiekaders kunnen hebben. Als verhoorder loop je het risico een verdachte te beïnvloeden door concrete vragen te stellen vanuit een eigen referentiekader (Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2007). Verhorevoort illustreerde dit met een paar voorbeelden.

'Waar ben je op vakantie geweest?' vraagt een verhoorder. De verdachte zegt dat hij naar Spanje is geweest. 'Met wie was je op vakantie?' vraagt een verhoorder. De verdachte reageert niet en zegt na poosje: 'Dat weet ik niet'. Het referentiekader van de verdachte is namelijk als volgt: Ik was op vakantie, ik zat op een camping maar ik ken niet al die mensen die op die camping zaten. De verhoorders kwamen daar pas halverwege het verhoor achter.

Een verdachte heeft twee namen genoemd met wie hij een overval heeft gepleegd. Vervolgens vraagt een verhoorder: 'Ken je nog meer namen?'. De verdachte geeft een opsomming van alle namen die hij kent. Vervolgens vraagt een verhoorder: 'Maar wat hebben die personen met de overval te maken?'. De verdachte zegt vervolgens: 'Niks, maar jij vroeg of ik nog meer namen kende?'

Personen met ass hebben daarnaast vaak een hele andere kijk op de wereld, zo benadrukte Wientjes. Zij gaf aan dat de motieven voor het plegen van een delict vaak afwijkend kunnen zijn en voor een ander moeilijk te begrijpen zijn. Wientjes illustreerde dit met een volgend voorbeeld:

Een persoon met ass had contact met een vrouw. Deze vrouw had een schuld bij een andere man. Hij leende aan deze vrouw het geld zodat zij haar schuld bij deze andere man kon aflossen. Kort daarna zag deze persoon met ass de vrouw met de andere man praten. De persoon met ass vond dit niet kunnen en heeft de man neergestoken.

Daarnaast kunnen personen met ass de draad van een verhaal snel kunnen verliezen. Zij springen namelijk vaak van de hak op de tak omdat ze het geheel niet kunnen overzien. Hierdoor kunnen personen met ass vaak relevante informatie achterwege laten en kunnen ze in onbelangrijke details blijven hangen. Door hun associatieve denken ontbreekt het vaak ook aan een logische lijn in een verhaal (Vermeulen, 2002).

Ook het stellen van meerdere vragen tegelijkertijd kan voor veel verwarring zorgen. Volgens Vermeulen (2002) is het verstandig om communicatie te beperken tot de essentie. Eén vraag en nog één vraag om de eerste vraag te verduidelijken schept vaak veel verwarring. Een persoon met ass moet hierdoor namelijk nog meer informatie verwerken. Van de Starre onderstreepte daarbij dat een verhoorder vervolgens niet weet op welke vraag een verdachte met ass antwoord geeft.

Dit wordt met het volgende voorbeeld geïllustreerd:

Vraag: 'Ben je toen naar huis gegaan? En heb je die persoon toen daar gezien of heb je hem ergens anders ontmoet en hoe laat was dit?' Antwoord: 'Ja'.

Naast het stellen van concrete open vragen is het ook van belang rekening te houden met het tempo van vragen stellen tijdens een verdachtenverhoor. Personen met ass hebben namelijk veel tijd nodig om de informatie te verwerken (Delfos, 2008; Vermeulen, 2002). Wanneer het tempo te hoog ligt dan bestaat het risico dat een persoon met ass geen antwoord geeft of pas op een later moment reageert. Echter, dit betekent niet dat opsporingsambtenaren tijdens een verhoor lange stiltes moeten laten vallen. Het risico is dat een persoon verder gaat nadenken over irrelevante details, daar in blijft hangen en de draad van het verhaal kwijt raakt (Vermeulen, 2002). Verhorevoort illustreerde dit met het volgende voorbeeld:

Twee opsporingsambtenaren zitten in verhoor met een verdachte met ass. Voorafgaand aan het verhoor hebben deze twee verhoorders vernomen dat het belangrijk is stiltes te laten vallen zodat een verdachte voldoende tijd krijgt om antwoord te geven op de vragen. Tijdens het verhoor laten de verhoorders meerdere keren stiltes vallen. Tijdens de langste stilte van 8 minuten schieten de ogen van de verdachte op en neer en aan het eind van de stilte vraagt de verdachte: 'Wat was de vraag ook alweer?'.

Wanneer het tempo te hoog ligt kunnen personen met ass dit ook camoufleren door een antwoord te geven dat door de meeste mensen wordt gewaardeerd, namelijk: 'JA'. Van de Starre benadrukte dat een verhoorder alert moet zijn op deze ja-antwoorden. Want bedoelt een persoon met ass nu feitelijk ja en op welk deel van de vraag reageert deze persoon. Het is daarom van belang om goed door te vragen en te controleren waarop een persoon met ass ja zegt.

Tot slot hebben alle respondenten aangegeven dat een communicatieproces verduidelijkt of vereenvoudigd kan worden door gebruik te maken van visualisatiemiddelen, bijvoorbeeld een tekening van het plaats delict, plattegronden of tijdslijnen. Deze middelen kunnen een verdachte met ass meer houvast en structuur bieden tijdens een verhoor. Belangrijk hierbij is dat deze middelen afgestemd dienen te worden op het niveau van betekenisverlening van een verdachte (Noens, 2007).

6.3 Beïnvloeding

Beïnvloeding richt zich met name op hoe personen door middel van communicatie iets van anderen gedaan kunnen krijgen. Ook tijdens verhoorsituaties speelt beïnvloeding een rol. In deze paragraaf wordt gekeken welke problemen zich kunnen voordoen wanneer beïnvloedingsstrategieën worden toegepast tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass.

6.3.1 Suggestie en compliance

Gedurende een verdachtenverhoor kunnen zich een aantal problemen voordoen die een verklaring kunnen beïnvloeden. Suggestibiliteit en compliance zijn twee fenomenen waar verdachten gevoelig voor kunnen zijn tijdens een verhoor. Amelsvoort, Rispens en Grolman (2007) definieerde suggestibiliteit tijdens een verhoorsituatie als volgt: *de neiging om informatie van anderen in je eigen herinnering te incorporeren*. Compliance kan als volgt worden omschreven: *de neiging om dingen te zeggen of gedrag te vertonen, waarmee een persoon het intrinsiek oneens is maar waartoe ze door de sociale context verplicht voelen* (Rassin & Candell, 2010). Ook zijn er een aantal factoren die van invloed zijn op de mate van gevoeligheid voor deze twee fenomenen, namelijk: het intellectuele vermogen, geheugen, laag zelf-beeld, angst voor negatieve feedback en aanwezigheid van angsten (North, Russell & Gudjonsson, 2008). Maar hoe gevoelig zijn personen met ass voor suggestibiliteit en compliance tijdens een verdachtenverhoor?

North, Russell en Gudjonsson (2008) hebben onderzoek gedaan naar de mate van gevoeligheid voor suggestibiliteit en compliance bij hoog functionerende autisten gedurende een verdachtenverhoor. De verwachting was dat de proefpersonen met ass minder goed zouden scoren dan de controlegroep omwille van hun beperkingen. Uit de resultaten bleek daarentegen dat de personen met ass niet meer gevoelig waren voor suggestibiliteit tijdens een verdachtenverhoor dan de controlegroep. De onderzoekers gaven daarbij aan dat eerder onderzoek heeft aangetoond dat intelligentie en een gebrekkig werkend geheugen van invloed zijn op suggestibiliteit. De participerende proefpersonen hadden een normale intelligentie en een normaal functionerend geheugen. Volgens de onderzoekers

kan dit van invloed zijn geweest op de resultaten. Daarentegen scoorden de proefpersonen met ass hoger op compliance dan de controlegroep. Ook scoorden zij hoger op testen betreffende depressie, angsten, angst voor negatieve feedback en paranoia. De onderzoekers concludeerden dat personen met ass eerder een persoon zullen pleasen of een conflict of confrontatie zullen vermijden dan personen zonder ass. Daarnaast zullen personen met ass meer compliant reageren op verzoeken of eisen van een ander (North, Russell & Gudjonsson, 2008).

De respons van de geraadpleegde experts sloot aan bij de resultaten van het bovenstaande onderzoek. Zij gaven aan dat een suggestie zelf naar alle waarschijnlijkheid niet snel wordt opgepakt en dat dit afhangt van de intelligentie en de beperking van een persoon met ass. Echter, tijdens een verhoorsituatie is de kans groot dat een verdachten met ass meegaat met een suggestie om een situatie te kunnen ontvluchten. Door twee respondenten werd aangegeven dat meegaan met een suggestie ook kan voortkomen uit onduidelijkheid in de communicatie. Hetzelfde werd gezegd over de gevoeligheid voor compliance tijdens een verhoorsituatie. De respondenten gaven allemaal aan dat personen met ass niet zozeer reageren op het sociale aspect van compliance, maar dit gedrag vertonen om zo snel mogelijk uit een situatie te komen. Kortom, het is in beide gevallen dus eerder vermijdingsgedrag om uit een vervelende situatie te komen.

6.3.2 Druk

Tijdens een verdachtenverhoor is het toegestaan toelaatbare druk toe te passen om een verdachte te laten verklaren naar waarheid. Druk is een subjectieve beleving van spanning bij een verdachte en kan op verschillende manieren worden uitgeoefend, namelijk: door stiltes te laten vallen, een vraag te herhalen, om en om vragen te stellen of aandringen een antwoord te geven. Ook een verdachte meteen confronteren met alle tactische en technische aanwijzingen werkt drukverhogend zoals bijvoorbeeld bij de directe stapelmethode het geval is (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007). Personen met ass zijn erg gevoelig voor directe druk. Zoals reeds eerder is beschreven kunnen personen met ass grote hoeveelheden informatie niet verwerken. Dit zorgt voor veel verwarring en onduidelijkheid. Ook wanneer de snelheid van communicatie erg hoog ligt is de kans heel groot dat deze personen de boodschap niet begrijpen (Vermeulen, 2002). Dit wordt ook bevestigd door alle respondenten. Van Outheusden gaf aan dat het toepassen van druk bijna altijd leidt tot chaos. Schouten omschreef dat personen met ass niet om kunnen gaan met druk en dat dit bijna altijd zorgt voor kortsluiting in het informatieverwerkingsproces. Van der Sleen gaf daarnaast aan dat directe druk tot veel stress kan leiden waardoor een persoon met ass over de rooie kan gaan en agressief kan worden.

Van de Starre omschreef dat om en om vragen stellen door twee verschillende verhoorders ook voor grote verwarring zorgt. Ook het opbouwen van druk door stiltes te laten vallen heeft bij personen met ass weinig zin. Zoals eerder is aangegeven, is de kans dan groter dat personen met ass verder gaan nadenken over details of over een nieuw onderwerp gaan nadenken. Van Outheusden gaf aan dat het herhalen van vragen ook tot frustraties kan leiden omdat een persoon reeds antwoord heeft gegeven op een vraag. Sliepenbeek gaf aan dat bij sommigen autisten het risico bestaat dat zij gaan twijfelen aan hun antwoord wanneer een vraag wordt herhaald, omdat dit vaak gebeurt wanneer ze het niet goed doen. Dit kan ertoe leiden dat personen met ass vervolgens een antwoord gaan gokken.

Dit betekent echter niet dat een persoon met ass tijdens een verdachtenverhoor niet geconfronteerd mag worden met bewijs. Sliepenbeek, van der Sleen en Wientjes gaven aan dat verdachten met ass geconfronteerd kunnen worden met bewijs, zolang dit op een hele neutrale en zakelijke wijze gebeurt en verhoorders bij de feitelijkheden van het gepleegde delict blijven.

6.4 Geheugen

Een verklaring kan worden beïnvloed door de manier waarop informatie is waargenomen en vervolgens is opgeslagen in het geheugen (Amelvoort, Rispens & Grolman, 2007). Ook voor een verdachtenverhoor is het van belang rekening te houden met mogelijke beperkingen van een geheugenproces met name wanneer een verdachte een verklaring wil afleggen. In het onderstaande gedeelte worden mogelijke beperkingen in het geheugenproces bij personen met ass weergegeven.

Personen met ass hebben vaak een uitstekend geheugen voor feiten. Daarentegen kennen ze ook een aantal geheugenproblemen. Personen met ass hebben vaak moeite om op basis van een context de juiste informatie uit het geheugen te selecteren. Onderzoekers schrijven dit toe aan de manier waarop personen met ass informatie verwerken en opslaan in het geheugen. Informatie wordt namelijk

eerder letterlijk en gedetailleerd opgeslagen en minder in ruimere betekenisvolle en abstracte categorieën. Personen met ass hebben ook problemen om informatie in sociaalpersoonlijke context op te slaan (Vermeulen, 2001). Uit onderzoek van Gaigg en Bowler (2008) blijkt bovendien dat personen met ass, sociale elementen van een situatie minder goed kunnen terughalen. Dit heeft tot gevolg dat personen met ass feiten, namen, data en plaatsen kunnen registreren zonder dat er voldoende verbondenheid is met zichzelf en hun eigen rol (Vermeulen, 2001). Onderzoek heeft tevens uitgewezen dat personen met ass meer moeite hebben met het terughalen van informatie waar zij zelf bij betrokken waren, dan bij het terughalen van informatie waar leeftijdsgenoten bij betrokken waren (Gras- Vincendon, Bursztejn, & Danion, 2008; Bowler, 2007).

Verder heeft onderzoek aangetoond dat personen met ass maar 1/3 van de informatie terughalen van een gebeurtenis ten opzicht van personen uit een controlegroep. Echter, specifieke vragen over de situatie ontlokten bij personen met ass nieuwe informatie. Dus free recall (vrije herinnering) van een gebeurtenis bij personen met ass kan worden bevorderd, wanneer specifieke vragen over de gebeurtenis worden gesteld (Mccrory, Henry & Happé, 2007).

Tot slot gaven de geraadpleegde experts aan dat vanwege een andere informatieverwerking bij personen met ass, situaties bijgevolg op een andere manier worden opgeslagen. Sliepenbeek beschreef dat deze personen vaak irrelevante details opslaan en het grote geheel niet onthouden. Dus een persoon met ass kan bijvoorbeeld de kleding beschrijven die een persoon aanhad maar niet met wie die persoon stond te praten of waar deze persoon stond. Deze informatie is of niet opgeslagen of een persoon heeft een andere betekenis verleend aan deze informatie, waardoor deze niet teruggehaald kan worden. Van de Starre en van Outhusden gaven beiden aan dat dit soms argwaan op kan wekken bij anderen, omdat het lijkt alsof een persoon met ass informatie achterhoudt.

6.5 Overige

In deze laatste paragraaf worden een aantal overige knelpunten beschreven die van invloed kunnen zijn tijdens verhoorsituaties van verdachten met ass.

Ten eerste wordt over het algemeen gesteld dat personen met ass veel moeite hebben met liegen en dat ze heel eerlijk zijn. Om succesvol te kunnen liegen moet een persoon zich namelijk kunnen verplaatsen in een ander. Ook moet iemand de gedachtegang van anderen kunnen voorstellen om erachter te komen hoe de waarheid verborgen kan worden en een leugen geaccepteerd wordt. Personen met ass hebben hier veel moeite mee (Delfos, 2008). Dit wil echter niet zeggen dat zij niet kunnen liegen. Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat personen met ass in staat zijn leugens te vertellen. Wel hadden de personen met ass veel moeite om de leugen vol te houden wanneer controlevragen werden gesteld. Ze vielen als het ware door de mand (Li, Kelley, Evans & Lee, 2010).

Ook de respondenten gaven aan dat personen met ass in staat zijn om te liegen. Van de Starre gaf aan dat een grote groep personen met ass niet liegt, maar dat het niet mag worden uitgesloten. Zeker wanneer een persoon met ass van tevoren heeft kunnen nadenken over bepaalde zaken en wellicht heeft kunnen overzien dat het problemen kan opleveren. Van Outhusden stelde dat het voor personen met ass bijna onmogelijk is om leugens te vertellen met de intentie iemand te manipuleren of in een bepaalde richting te sturen. Maar personen met ass kunnen volgens hem wel op een hele kinderlijke manier liegen, het ontkennen van iets om een negatief gevolg te vermijden. Hij illustreerde dit met een volgend voorbeeld:

Er is brand ontstaan en een man met ass wordt daar aangehouden. De man zegt echter dat hij nog nooit op die plaats is geweest. Hij denkt: "als ik ontken dat ik op die plaats ben aangehouden dan ben ik het ook niet geweest".

De persoon uit het voorbeeld liegt niet om anderen om de tuin te leiden, maar omdat hij in de knel zit en daar niet uit kan komen. Confronteren heeft dan geen zin, omdat hij zal blijven ontkennen. Het is dan beter om daar aan voorbij te gaan en andere controle vragen te stellen zoals 'was je daar alleen' of 'waren er nog andere personen'. Sliepenbeek gaf aan dat het vaak gaat om een primaire leugen die met enkele vragen snel achterhaald wordt. De gevolgen van een leugen kunnen ze echter niet overzien. Het gaat erom wat het op dat moment oplevert, bijvoorbeeld zo snel mogelijk weggelaten uit een verhoorsituatie. Ook Wientjes benadrukte dat personen met ass kunnen liegen. Uit ervaring wist zij aan te geven dat verdachten met ass wel degelijk hele verhalen ter plekke kunnen verzinnen en dat dit geen kinderlijke leugens zijn waar makkelijk doorheen te prikken is. Daarbij gaf zij aan dat

personen met ass vaak leugens vertellen uit angst of om confrontaties te vermijden. Het ligt uiteindelijk aan de hoeveelheid beschikbare informatie tijdens een verdachtenverhoor om door een leugen heen te prikken.

Tot slot ontbreekt het vaak ook aan inzicht in het eigen handelen bij deze personen. Schouten gaf aan dat personen met ass zichzelf vaak zien als een slachtoffer en zich niet kunnen verplaatsen in de gevolgen die gepaard gaan met het plegen van een delict. Ook van de Starre stelde dat personen met ass een beperkt inzicht hebben in hun eigen handelen. Hij benadrukte dat het vaak afhangt van hoe een persoon met ass betekenis heeft verleend aan een bepaalde situatie. Hij illustreerde dit met een volgend voorbeeld:

Een persoon met ass werd aangehouden voor stalking. Hij gaf echter aan dat hij dit niet had gedaan. In zijn beleving betekende stalking namelijk wanneer je iemand aanraakt en hij had het slachtoffer niet aangeraakt.

Dit onvermogen kan ertoe leiden dat personen met ass zich onheus bejegend voelen en niet begrijpen waarom ze als verdachte van een strafbaar feit zijn aangehouden. Dit kan uiteindelijk tot veel weerstand en verzet leiden tijdens een verdachtenverhoor.

6.6 Résumé

Tijdens een verdachtenverhoor kunnen zich op elk moment knelpunten voordoen bij personen met ass. Door de problemen in het informatieverwerkingsproces komen deze knelpunten reeds naar voren bij een eerste contact, tijdens het stellen van vragen en wanneer druk wordt uitgeoefend. Er ontstaat vervolgens veel onduidelijkheid en verwarring waardoor bij deze personen veel stress en angst ontstaat. Deze angst en stress uit zich vervolgens in veel weerstand en kan zelfs escaleren tot agressief gedrag. Ook hebben deze personen de neiging een vervelende situatie, zoals een verdachtenverhoor, zo snel mogelijk te ontkomen. Hierdoor zullen zij eerder meegaan in een suggestie, compliant gedrag of leugens gaan vertellen.

7. Invloed op de waarheidsvinding

Indien geen rekening gehouden wordt met de knelpunten tijdens een verdachtenverhoor, die in hoofdstuk zes besproken zijn, kan dit gevolgen hebben voor de waarheidsvinding. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op deze mogelijke gevolgen en wordt getracht antwoord te geven op de laatste onderzoeksvraag, namelijk: *Welke invloed hebben de knelpunten op de waarheidsvinding?*

7.1 Waarheidsvinding

Het primaire doel van een verdachtenverhoor is waarheidsvinding. In de praktijk richten opsporingsambtenaren in grote mate aandacht op een verdachtenverklaring, waardoor deze vaak een sturende rol heeft tijdens een opsporingsonderzoek. Voor de bewijsvoering en oordeelsvorming ter terechtzitting kan een verdachtenverklaring daarom van groot belang zijn. Ook als een verdachte zijn afgelegde verklaring bij de politie intrekt, dan mag deze verklaring toch als bewijs worden gebruikt. Bovendien kan een verklaring van een ontkennende verdachte op onderdelen een bewezenverklaring ondersteunen, bijvoorbeeld informatie dat een verdachte op een plaats delict is geweest. Tot slot kunnen ook leugenachtige verklaringen bij een bewijsvoering worden getrokken. Een afgelegde verdachtenverklaring kan dus van grote invloed zijn op het verdere verloop van het proces. Het is dus voor de waarheidsvinding van groot belang dat een verdachtenverklaring betrouwbaar en zorgvuldig tot stand komt (Dukers & Stevens, 2009).

7.2 Verdachtenverhoor ass en waarheidsvinding

Een verdachtenverklaring kan dus een cruciale rol spelen tijdens het gehele vervolgingsproces. Zoals eerder in hoofdstuk zes is besproken, kunnen zich tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass veel knelpunten voordoen. De gevolgen van deze knelpunten op de waarheidsvinding worden in het navolgende gedeelte besproken.

7.2.1 Geen informatie

Tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass bestaat de kans dat zij geen informatie zullen geven. Dit wordt ook bevestigd door alle respondenten. Zoals eerder in hoofdstuk 6 is beschreven kunnen personen met ass kunnen veel stress en angst ervaren tijdens een verdachtenverhoor. Een onvoorspelbare, onbekende situatie en de onzekerheid over wat iemand te wachten staat, versterken deze gevoelens aanzienlijk. Indien deze angst en stress niet wordt gereduceerd, kan dit escaleren in zeer opstandig en zelfs agressief gedrag. Een verdachte met ass zet als het ware zijn hakken in het zand en weigert vervolgens mee te werken aan een verhoor.

Een volgend knelpunt is dat personen met ass vaak proberen de regie tijdens een gesprek over te nemen wanneer een situatie onduidelijk is. Door veel te praten bepaalt een persoon met ass waarover gesproken wordt en schept als het ware zijn eigen duidelijkheid. Indien een opsporingsambtenaar geen duidelijkheid schept tijdens een verhoor, is de kans groot dat een persoon met ass de regie in eigen handen houdt.

Daarnaast kunnen verdachten met ass ook helemaal dichtklappen wanneer veel directe druk wordt toegepast. Wanneer opsporingsambtenaren overtuigd zijn van de schuld van een verdachte dan is de kans groot dat zij aan het begin van een verhoor de druk reeds opvoeren door een verdachte meteen te confronteren met belastende bewijzen (Vrij, 2010). Door de snelheid van het verhoor en de hoeveelheid te verwerken informatie, weten personen met ass niet meer hoe ze moeten reageren en kunnen vervolgens in paniek raken.

Kortom, een persoon met ass kan zich tijdens een verdachtenverhoor verzetten, de regie overnemen of helemaal dichtklappen. Het uitvoeren en vervolgen van een behoorlijk verhoor is daarmee haast uitgesloten waardoor relevante informatie wellicht niet boven water komt. Aanvullende informatie is in deze van groot belang voor een accurate waarheidsvinding.

7.2.2 Gedeeltelijke informatie

Er is een grote kans dat veel informatie gemist wordt tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass, zo stelden alle respondenten. Zoals eerder in hoofdstuk 6 is besproken kan bij personen met ass veel verwarring ontstaan tijdens een verdachtenverhoor, met name op het gebied van communicatie. Gezegdes, grapjes of non-verbale informatie worden vaak niet opgepikt door personen met ass, waardoor de kans op miscommunicatie en wederzijds onbegrip heel groot wordt. Door de verwarring en onduidelijkheid kan een verhoor vervolgens stagneren.

Ook het stellen van hele open vragen kan ertoe leiden dat veel informatie gemist wordt tijdens een verdachtenverhoor. Personen met ass komen vaak zelf niet met alle relevante informatie op de proppen en opsporingsambtenaren dienen derhalve goed en gedetailleerd door te vragen. Hoe concreter de vragen gesteld worden, hoe groter de kans dat relevante informatie wordt gegeven. Daarnaast hebben personen met ass vaak hele verschillende referentiekaders. Een verhoorder kan vervolgens het risico lopen een verdachte te beïnvloeden door concrete vragen te stellen vanuit een eigen referentiekader. Dus om het plaatje zo compleet mogelijk te krijgen, zal een verhoorder moeten controleren of de referentiekaders op elkaar aansluiten. Indien dit niet het geval is, dient een opsporingsambtenaar heel gedetailleerd door te vragen om zo de verkregen informatie op de juiste waarde te kunnen interpreteren.

Ook geheugenfouten kunnen van invloed zijn op de betrouwbaarheid van een verklaring (van der Sleen & Heestermans, 2010). Zoals eerder in hoofdstuk 6 is weergegeven hebben personen met ass geheugenproblemen. Dit kan ertoe leiden dat personen met ass een vertekend beeld kunnen weergeven van de werkelijkheid. Tevens is het mogelijk dat zij bepaalde aspecten van een gebeurtenis niet hebben opgeslagen in hun geheugen, waardoor zij slechts een beperkte weergave kunnen geven van het strafbare feit.

Tijdens een verdachtenverhoor kan dus veel informatie worden gemist. Aanvullende informatie en een juiste interpretatie van de referentiekaders zijn van belang voor een nauwkeurige waarheidsvinding.

7.2.3 Valse informatie

Alle geraadpleegde respondenten gaven aan dat de kans op valse verklaringen net zo groot is als de kans op het missen van informatie. Zoals eerder in hoofdstuk 6 is aangegeven gaan personen met ass vaak mee met een suggestie en compliance om een vervelende situatie, zoals een

verdachtenverhoor, te vermijden (North, 2008). Gevoeligheid voor suggestibiliteit en compliance maakt deze personen dus kwetsbaar voor het afleggen van een valse bekentenis (Horselenberg, 2010).

Ook het toepassen van directe druk kan bij personen met ass leiden tot valse verklaringen. Vrij (2010) beschreef dat met name de combinatie van kwetsbaarheden van een verdachte (IQ, leeftijd en psychiatrische stoornissen) en politiedruk de kans van een valse verklaring doet toenemen. Tevens blijkt uit onderzoek dat met name personen met een psychiatrische stoornis, ontwikkelingsstoornis en personen die zich in een zeer emotionele toestand bevinden, risico lopen valse verklaringen af te leggen (Vrij, 2010).

Daarnaast dienen opsporingsambtenaren niet te vergeten dat ook personen met ass kunnen liegen. Doorvragen en controlevragen stellen is in deze heel belangrijk, omdat een leugen, zoals eerder is aangegeven, bij deze personen snel achterhaald kan worden.

Tijdens een verdachtenverhoor is er dus een wezenlijke kans dat een persoon met ass een valse verklaring kan afleggen, met name om uit een vervelende situatie te komen. Opsporingsambtenaren dienen hiermee rekening te houden daar dit grote gevolgen kan hebben voor de waarheidsvinding.

7.3 Résumé

Het doel van een verdachtenverhoor is waarheidsvinding. De knelpunten die tijdens een verdachtenverhoor voorkomen bij personen met ass kunnen van invloed zijn op deze waarheidsvinding. Indien geen rekening gehouden wordt met deze knelpunten kan tijdens een verdachtenverhoor namelijk geen informatie, gedeeltelijke informatie of valse informatie verkregen worden. Opsporingsambtenaren dienen daarom rekening te houden met deze gevolgen zodat de waarheidsvinding op een zorgvuldige manier tot stand kan komen.

8. Conclusie & aanbevelingen

Ten behoeve van de doelstelling van dit onderzoek worden in dit hoofdstuk de conclusies en aanbevelingen weergegeven. Dit onderzoek is geschreven met de volgende doelstelling:

Inzicht geven in de knelpunten die zich tijdens een verdachtenverhoor met personen met ASS kunnen voordoen en hoe deze van invloed kunnen zijn op de waarheidsvinding om vervolgens handvatten aan te kunnen reiken over hoe opsporingsambtenaren tijdens een verdachtenverhoor met deze knelpunten om kunnen gaan.

In de eerste paragraaf worden de conclusies per onderzoeksvraag beschreven. Deze conclusies worden in een kader weergegeven waarna een korte toelichting zal volgen. Naar aanleiding van de conclusies zullen in de tweede paragraaf een aantal aanbevelingen worden gedaan.

8.1 Conclusies

Allereerst volgt een algemene conclusie naar aanleiding van de achtergronden van een verdachtenverhoor alvorens de conclusies van de onderzoeksvragen worden beschreven.

Ontbreken van richtlijnen

Een richtlijn of aanwijzing inzake het horen van kwetsbare personen voor een niet-zeden gerelateerd misdrijf bestaat niet in politieregio Brabant Zuid-Oost.
--

In Brabant Zuid-Oost kan iedere opsporingsambtenaar een kwetsbare persoon horen tenzij het een zeden gerelateerd delict is. Dit geldt dus ook voor het horen van personen met ass. Er worden van opsporingsambtenaren namelijk geen aanvullende communicatieve competenties geëist en een ieder mag een kwetsbaar persoon horen. Opsporingsambtenaren zijn doorgaans niet getraind in het horen van kwetsbare personen want zij hebben doorgaans geen aanvullende opleiding voor gevolgd. Aan de politiekorpsen is de nota 'Verbetering inrichting & kwaliteit politieverhoor' aangeboden. In deze nota

staat omschreven dat een verhoor van kwetsbare personen vraagt om aanvullende communicatieve competenties van verhoorders. In politieregio Brabant Zuid-Oost is deze nota echter nog niet geïmplementeerd.

Onderzoeksvraag 1: Wat is autisme spectrum stoornis en hoe kenmerkt deze stoornis zich?

Autisme spectrum stoornis is een pervasieve ontwikkelingsstoornis waarbij de informatieverwerking in de hersenen is verstoord. Dit betekent dat personen met autisme met name details waarnemen en het geheel en samenhang van een situatie niet kunnen overzien. Deze beperkingen leiden tot problemen in sociale interactie, communicatie en verbeelding.

Autisme spectrum stoornis is een ontwikkelingsstoornis waarbij de informatie op een andere manier wordt verwerkt. Het verwerkingsproces verloopt serieel en informatie wordt doorgaans niet met elkaar in verband gebracht. Personen met ass richten zich met name op details en geven daar een letterlijke betekenis aan. De wereld wordt als het ware waargenomen in losse delen. Dit betekent dat een geheel of samenhang van een situatie niet wordt waargenomen waardoor de betekenis van een gebeurtenis hen ontgaat. Ook kunnen de verkeerde verbanden worden gemaakt wat ertoe leiden dat deze personen niet goed reageren in een situatie. De beperkingen leiden vervolgens tot problemen in de sociale interactie, communicatie en verbeelding. Een direct gevolg van deze beperkingen is de aanwezigheid van een beperkt, repetitief en stereotype gedrags-, interesse- en activiteitenpatroon. Deze kenmerken van ass worden beknopt weergegeven in het classificatiesysteem DSM-IV, deze wordt weergegeven in het onderstaande schema.

Criteria ASS volgens de DSM IV

A. Sociale interactie

- o Uiterst gebrekkig gebruik van meervoudig non-verbaal gedrag zoals oogcontact, gezichtsuitdrukkingen en gebaren die sociale interactie reguleren;
- o Tekortschieten in het aangaan van leeftijdsadequaat vriendschapsgedrag;
- o Gebrek aan het spontaan willen delen met anderen van vreugde, ervaringen of prestaties;
- o Gebrek aan sociale of emotionele wederzijdigheid. De autistische mens lijkt zich niet bewust van het bestaan of de gevoelens van anderen. Hij of zij gaat met anderen om alsof ze een voorwerp zouden zijn.

B. Tekort verbale en non-verbale communicatie

- o Late ontwikkeling van verbale communicatie, zonder pogingen om dit op een andere wijze op te lossen, bijvoorbeeld met gebaren. Soms afwezigheid van verbale communicatie;
- o Bij diegenen die spreken, een opvallend onvermogen een gesprek aan te knopen of voor te zetten;
- o Vreemd gebruik van inhoud of vorm van de taal, bijvoorbeeld echolalie, stereotype spraak, taalherhalingen, verwisselen van persoonlijke voornaamwoorden en idiosyncratische taal;
- o Afwezigheid van fantasie en gevarieerd spelgedrag.

C. Beperkte repetitieve en stereotype gedragingen, activiteiten en interesses

- o Preoccupatie met een of meer stereotype gedragingen;
- o Het sterk vasthouden aan specifieke, niet functionele rituelen of routines;
- o Stereotype, repetitieve lichaamsbewegingen;
- o Aanhoudende preoccupatie met onderdelen van voorwerpen.

Personen met een autisme spectrum stoornis hebben veel weerstand tegen veranderingen

Personen met een autisme spectrum stoornis houden zich vast aan gewoonten en rituelen om onvoorspelbare situaties onder controle te houden en in de chaotische wereld orde te scheppen. Bij plotselinge veranderingen kan een persoon met ass snel in paniek raken en zelfs agressief worden. Deze gedragingen komen voort uit angst. Zij zullen proberen deze angst te voorkomen door zich te verzetten tegen verandering, afweer te hebben tegen vreemden, verstijven bij aanraking, vermijden of terugtrekken uit sociale situatie, isoleren, zich aanpassen en zelfhypnotiserend gedrag vertonen.

Onderzoeksvraag 2: Hoe kan een opsporingsambtenaar kennis nemen van ASS bij een verdachte?

Door middel van een autipas, contact met derden of het stellen van specifieke vragen tijdens een verdachtenverhoor, is het voor opsporingsambtenaren mogelijk kennis te nemen van ass bij een verdachte.

Opsporingsambtenaren zijn niet geschoold in het herkennen of signaleren van personen met een autisme spectrum stoornis. Deze stoornis komt in vele gradaties voor en is aan de buitenkant niet zichtbaar. Indien een verdachte beschikt over een zogenaamde autipas, een pas die mensen informatie geeft over ass, kan een verdachte met ass een opsporingsambtenaar op te hoogte stellen van deze stoornis. Daarnaast is het mogelijk dat derden, zoals familie of begeleider, een opsporingsambtenaar informeren over deze stoornis. Tot slot kunnen specifieke vragen tijdens een persoonsgericht verhoor relevante informatie opleveren over de mogelijke aanwezigheid van ASS. Wanneer tijdens een verdachtenverhoor blijkt dat een verdachte ass heeft dan moet het verhoor worden onderbroken. Tijdens deze onderbreking dient een opsporingsambtenaar informatie in te winnen over hoe de verdachte benaderd moet worden tijdens een verhoor.

Onderzoeksvraag 3: Welke knelpunten kunnen zich tijdens een verdachtenverhoor met een persoon met ASS voordoen?

Tijdens een verdachtenverhoor met personen met een autisme spectrum stoornis kunnen de volgende knelpunten zich voordoen:

- Overgevoelig reageren op zintuiglijke prikkels, met name voor geluid en lichte aanrakingen. Dit kan leiden tot veel stress en angst waardoor andere informatie niet meer wordt waargenomen;
- Veel verzet en weerstand tegen onbekende en onvoorspelbare situatie zoals een verdachtenverhoor. De onduidelijkheid en hoeveelheid aan nieuwe prikkels kan leiden tot veel stress en angst. Dit kan zelfs escaleren in agressief gedrag;
- Moeite met het verwerken van grote hoeveelheden informatie. Dit kan aan het begin van een verhoor voor problemen zorgen wanneer de instructies aan een verdachte worden medegedeeld;
- Personen met ass proberen de regie van een gesprek over te nemen wanneer een situatie niet duidelijk is;
- Personen met ass hebben moeite met het herkennen van non-verbale informatie zoals intonatie, gebaren of gezichtsuitdrukkingen. Dit is extra informatie en zorgt voor veel verwarring;
- Veel personen met ass maken geen oogcontact tijdens een verdachtenverhoor. Zij richten zich op één aspect van de communicatie, namelijk wat er gezegd wordt. Het afdwingen van oogcontact heeft geen zin;
- Personen met ass missen inzicht in sociale situaties en begrijpen onvoldoende het gedrag van anderen. Dit kan tussen beide partijen voor veel verwarring zorgen;
- Grappen, uitdrukkingen, gezegden of woorden met een dubbele betekenis worden letterlijk geïnterpreteerd. Dit kan bij personen met ass en opsporingsambtenaren leiden tot veel verwarring en miscommunicatie;
- Een te open vraag kunnen slechts ja of nee antwoorden ontlokken. Daarentegen kan een te open vraag ook heel veel informatie opleveren, met name veel irrelevante details;
- Als verhoorder loop je het risico vragen te stellen vanuit een eigen referentiekader waardoor informatie gemist kan worden. Personen met ass komen namelijk niet uit zich zelf met nieuwe informatie. Een opsporingsambtenaar moet hier specifiek naar vragen;
- Personen met ass hebben vaak een ander wereldbeeld dat niet aansluit bij het beeld van anderen. Dit maakt het lastig om de motieven van een delict boven tafel te krijgen;
- Het stellen van meerdere vragen tegelijkertijd kan bij personen met ass voor veel verwarring zorgen. Een verhoorder weet vervolgens niet op welke vraag antwoord wordt gegeven;
- Te snelle communicatie kan ook voor veel verwarring zorgen. Personen met ass hebben tijd nodig om informatie te kunnen verwerken;
- Personen met ass geven vaak JA-antwoorden wanneer de communicatie niet duidelijk is;
- Gevoelig voor suggestie en neiging tot compliant gedrag, met name om een vervelende situatie zo snel mogelijk te kunnen vermijden;
- Personen met ass zijn erg gevoelig voor het uitoefenen van directe druk tijdens een verdachtenverhoor. Dit leidt tot veel angst en kan escaleren in agressief gedrag.
- Het herhalen van vragen kan voor veel verwarring zorgen en zelfs ertoe leiden dat personen een antwoord gaan gokken;
- Ook om en om vragen stellen kan bij personen met ass voor verwarring zorgen;
- Het geheugen van personen met ass werkt anders. Zij zijn daardoor niet altijd in staat de gewenste informatie te geven omdat zij deze informatie niet hebben opgeslagen of omdat zij een andere betekenis aan die informatie hebben gegeven;

Vervolg conclusie onderzoeksvraag 3

- De algemene opvatting dat personen met ass altijd de waarheid spreken is onjuist;
- Personen met ass hebben weinig inzicht in hun eigen handelen. Dit kan tijdens een verhoor leiden tot veel onbegrip en weerstand.
- Uit bovenstaande knelpunten blijkt dat een persoon met ass anders kan reageren dan anderen. Zo kan gedacht worden dat de verdachte opzettelijk niet meewerkt aan het onderzoek en als een vervelend type wordt ervaren. Indien een opsporingsambtenaar zich door deze gedachtes laat leiden, kan hierdoor tussen hem en de verdachte een wisselwerking ontstaan die niet constructief is voor het verhoor.

Onderzoeksvraag 4: Welke invloed kunnen deze knelpunten op de waarheidsvinding hebben?

De knelpunten kunnen ertoe leiden dat verdachten met ass geen informatie, gedeeltelijke informatie of zelfs valse informatie vertellen.

Het verdachtenverhoor is een belangrijke opsporingsmethode die als doel heeft de waarheid te achterhalen. Een verdachtenverklaring dient dan ook betrouwbaar en zorgvuldig tot stand te komen. Knelpunten die zich tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass voordoen, kunnen van grote invloed zijn op de waarheidsvinding. Deze knelpunten zorgen namelijk voor veel angst, verwarring, stress, verzet, onduidelijkheid en kan uiteindelijk escaleren in agressief gedrag. De gevolgen tijdens een verdachtenverhoor kunnen zijn dat een verdachte geen informatie, gedeeltelijke informatie of zelfs valse informatie vertelt. Dit kan uiteindelijk grote gevolgen hebben voor de waarheidsvinding en het verloop van de rechtsvervolgning.

8.2 Aanbevelingen

In deze paragraaf worden naar aanleiding van de conclusies een aantal aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen zijn onder te verdelen in twee delen. Ten eerste worden aanbevelingen gedaan ten aanzien van het uitvoeren van een verdachtenverhoor met personen met ass. Ten tweede worden aanbevelingen gedaan ten behoeve van kennis en opleiding.

8.2.1 Uitvoeren van een verdachtenverhoor met personen met ass

- Opsporingsambtenaren moeten alert zijn op alle mogelijke informatie die wijst op de aanwezigheid van ass bij een verdachte. Vaak beschikken personen met ass over een autipas of worden opsporingsambtenaren door familieleden of een persoonlijke begeleider ingelicht over ass. Ook door het stellen van specifieke vragen tijdens een verdachtenverhoor is het mogelijk kennis te nemen van een stornis.
- Verzamel zoveel mogelijk achtergrondinformatie over de verdachte met ass bij familie, begeleiding en hulpverlening. Indien een opsporingsambtenaar weet dat een verdachte autisme heeft, dan is het belangrijk om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over hoe deze persoon het beste benaderd kan worden tijdens een verdachtenverhoor. Relevante achtergrondinformatie is:
 - Gedragkundige rapportages;
 - Medische gegevens;
 - Niveau van communiceren;
 - Persoonlijke handleiding (bijv: wat moet ik als verhoorder vooral niet doen);
 - Verwachte respons in een stressvolle situatie;
 - Specifieke hobby's en interesses.
- Verzamel zoveel mogelijk tactische informatie voorafgaand aan het verdachtenverhoor met personen met ass. Indien tijd en planning het toelaat dan is van groot belang zoveel mogelijk tactische informatie te vergaren voorafgaand aan een verdachtenverhoor. Op deze manier wordt relevante informatie niet overgeslagen en is het mogelijk om een verklaring van een verdachte te toetsen op betrouwbaarheid.

- Raadpleeg een gedragsdeskundige. Deze kan helpen met de voorbereiding van een verdachtenverhoor met personen met ass. Tevens kan een gedragsdeskundige ondersteuning geven tijdens een verdachtenverhoor vanuit een regiekamer.
- Laat een vertrouwenspersoon aanwezig zijn tijdens het verdachtenverhoor. De aanwezigheid van bijvoorbeeld een persoonlijk begeleider, kan een verdachte met ass op zijn gemak stellen en angst verminderen.
- Tijdens een verdachtenverhoor met personen met ass, zijn de volgende aspecten voor een opsporingsambtenaar van groot belang voor het verkrijgen van een betrouwbare en nauwkeurige verklaring:
 - Wees alert op overgevoeligheid bij personen met ass voor lichte aanrakingen of geluiden. Ondertitel je gedrag door te benoemen wat je gaat doen, bijvoorbeeld bij het geven van een hand;
 - Geef een verdachte de tijd om een verhooruimte in zich op te laten en vraag of hij nog vragen heeft over de ruimte;
 - Instructies moeten direct gericht zijn aan een verdachte;
 - Controleer of instructies worden begrepen door de informatie in eigen woorden te laten vertellen;
 - Bied structuur en duidelijkheid aan door duidelijke afspraken te maken over het verloop van het verhoor, namelijk over de duur, pauze en gespreksonderwerpen;
 - Schrijf afspraken op. Dit kan een verdachte houvast en structuur bieden;
 - Neem een rustige houding aan tijdens het verhoor en praat op een zakelijke en neutrale toon en vermijd smalltalk;
 - Laat één verhoorder de vragen stellen, stel geen vragen om en om en stel één vraag tegelijkertijd;
 - Vermijd het maken van grappen en gebruik van gezegdes, uitdrukkingen of woorden met een dubbele betekenis;
 - Stel hele korte, concrete open vragen;
 - De vragen moeten gericht zijn op feitelijkheden;
 - Vraag heel gedetailleerd door;
 - Geef een persoon tijd om informatie te verwerken en antwoord te geven op een vraag;
 - Houd er rekening mee dat sommige informatie niet is opgeslagen in het geheugen of dat informatie in een andere context is opgeslagen;
 - Maak tijdens een verhoor gebruik van tijdslijnen of overzichtstekeningen van een plaats delict;
 - Vermijd directe druk en confronteer een verdachte met bewijs op een neutrale en zakelijke wijze;
 - Stel geen suggestieve vragen en wees alert op compliant gedrag;
 - Houd er rekening mee dat personen met ass ook kunnen liegen;
 - Stel controle vragen;
 - Laat je niet verleiden tot lange discussies en wees duidelijk!

8.2.2 Kennis en opleiding

- Het is aan te bevelen dat een richtlijn wordt ontwikkeld voor het horen van kwetsbare verdachten van niet zeden gerelateerde misdrijven binnen politieregio Brabant Zuid-Oost. Een richtlijn moet meer duidelijkheid geven door wie kwetsbare verdachten gehoord moeten worden en welke competenties deze verhoorders dienen te hebben.
- Een aantal opsporingsambtenaren moeten ook deelnemen aan de nieuwe opleiding 'Verhoren van kwetsbare verdachten' om kennis en kunde rondom het horen van kwetsbare verdachten te vergroten. Om deel te mogen nemen aan deze opleiding moeten opsporingsambtenaren reeds de VUG -of HJG opleiding⁹ hebben afgerond.
- Het is ook aan te bevelen om tijdens de reguliere opleidingen van de politieacademie aandacht te besteden aan het horen van kwetsbare verdachten waaronder personen met ass. Door kennis en

⁹ VUG betekent 'Voorbereiden en Uitvoeren van gecompliceerde verhoren'. HJG betekent 'Horen van Jonge en verstandelijk beperkte Getuigen'.

kunde te vergroten wordt meer rekening gehouden met deze groep en vergroot het de kans op betrouwbare en zorgvuldige verklaringen.

- Tevens is het verdienen dat een instructie wordt geschreven over hoe personen met ass het beste benaderd moeten worden tijdens een verhoor en met welke problemen een opsporingsambtenaar tijdens een verhoor rekening moeten houden. Deze instructie moet vervolgens op intranet worden geplaatst zodat opsporingsambtenaren deze instructie op elk moment kunnen raadplegen.
- Tot slot moeten tijdens themadagen aandacht worden besteed aan de problemen die zich tijdens het horen van personen met ass kunnen voordoen. Op deze manier wordt kennis en kunde verspreid en zijn opsporingsambtenaren zich meer bewust van de problemen die zich tijdens een verhoor kunnen voordoen.

Bronnen

Literatuur

- Allen, D., Evans, C., Hider, A., Hawkins, S., Peckett, H. & Morgan, H. (2008). *Offending behaviour in adults with asperger syndrome*. Journal of Autism and Developmental Disorders, 38, 748-758.
- Amelvoort van, A., Rispens, I. & Grolman, H. (2007). *Handleiding verhoor*. Stapel & De Koning, 's Gravenhage.
- Baarda D.B., de Goede, M.P.M. & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Bowler, D.M. (2007). *Autism spectrum disorders: psychological theory and research*. City Uni, London.
- Braanker, M.B. (2010). *Verstandig recht, recht naar verstand. De rechtspositie van kwetsbaardere verdachten, in het bijzonder verstandelijk beperkten, na Salduz*. Strafolad, 302-319..
- Buruma, Y. (2007). *Formele bevoegdheden*. In C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller, U. Rosenthal en E.J. van der Torre (eds.), Politie, Studies over haar werking en organisatie (pp 525-556). Kluwer, Deventer.
- Corstens, G.J.M. (2005). *Het Nederlands strafprocesrecht*. Kluwer, Arnhem.
- Cleiren, C.P.M & Nijboer, J.F. (Eds.) (2007). *Strafvordering. Tekst & Commentaar (7de druk)*. Deventer: Kluwer.
- Delfos, M., F. (2008). *Een vreemde wereld: over autisme, het syndroom van Asperger en PDD-NOS: voor ouders, partners, hulpverleners en de mensen zelf*. SWP, Amsterdam.
- Draaisma, D. (2010). *Het hachelijke verband tussen autisme en delinquent gedrag*. In P.J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic en J.W. de Keijser (eds.), Reizen met mijn rechter, psychologie van het recht (pp 105-119). Kluwer, Deventer.
- Duker, M.J.A. & Stevens, L. (2009). *Het politionele verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring*. In M.J. Bogers, M.J.A. Duker en L. Stevens (eds.), Politie in beeld, liber amicorum Jan Naeyé (1-27). WLP, Oisterwijk.
- Frenkelton, I. (2011). *Autism Spectrum Disorders and the Criminal Law*. In Mohammad-Reza en Mohammadi (eds.), A Comprehensive Book on Autism Spectrum Disorders (pp 249-272). InTech, Rijeka.
- Gaigg, S.B. & Bowler, D.M. (2008). *Free recall and forgetting of emotionally arousing words in autism spectrum disorder*. Neuropsychologia, 46, 2336-2343.
- Gezondheidsraad (2009). *Autisme spectrum stoornissen: een leven lang anders*. Den Haag: Gezondheidsraad, 2009; publicatienr. 2009/09.
- Gras- Vincendon, A., Bursztejn, C. en Danion, J.M. (2008). *Functioning of memory in subjects with autism*. Encephale, 34, 6, 550-556.
- Heijsteeg, M. & Wijnker-Holmes, B. (2007). *Autisme in de forensische psychiatrie. In aanraking met justitie*. Engagement met Autisme, 4, 30-33.
- Li, A.S., Kelley, E.A., Evans, A.D. & Lee, K. (2010). *Exploring the ability to deceive in children with autism spectrum disorders*. Journal of Autism and Developmental Disorders, 41, 185-195.

Mccrory, E., Henry, L.A. & Happé, F. (2007). *Eye-witness memory and suggestibility in children with Asperger Syndrome*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 5, 482-489.

Modell, S.J. & Mak, S. (2008). *A preliminary assessment of police officers' knowledge and perception of persons with disabilities*. *Intellectual and Developmental Disabilities*. 46, 3, 183-189.

Noens, I. (2007). *Pruimen als eieren zo groot*. In Noens I., van IJzendoorn R. (eds.), *Autisme in orthopedagogisch perspectief*, (pp. 143-159). Amsterdam: Boom Academic.

North, A.S., Russell, A.J. & Gudjonsson, G.H. (2008). *High functioning autism spectrum disorders: an investigation of psychological vulnerabilities during interrogative interview*. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 19, 3, 323-334.

Rassin, E. & Candell I. (2010). *Suggestie tijdens het verhoor*. In P.J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic en J.W. de Keijser (eds.), *Reizen met mijn rechter, psychologie van het recht* (pp 509-528). Kluwer, Deventer.

Roelfsema, M.T., Hoekstra, R.A., Allison, C., Wheelwright, S., Baron-Cohen, S. (2011). *Are Autism Spectrum Conditions More Prevalent in an Information-Technology Region? A School-Based Study of Three Regions in the Netherlands*. *J Autism Dev Disord*. Springer Science+Business Media.

Sleen, van der, J. & Heestermans, (2010). *Verstandelijke beperking en verhoor*. In P.J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic en J.W. de Keijser (eds.), *Reizen met mijn rechter, psychologie van het recht* (pp 605-622). Kluwer, Deventer.

Vermeulen, P. (2001). *Over autisme & communicatie*. Vlaamse Dienst Autisme en drukkerij Epo vzw, Berchem.

Vermeulen, P. (2002). *Beter vroeg dan laat en beter laat dan nooit: De onderkenning van autisme bij normaal tot hoogbegaafde personen*. Vlaamse Dienst Autisme en EPO vzw, Berchem.

Vrij, A. (2010). *Het horen van verdachten*. In P.J. van Koppen, H. Merckelbach, M. Jelicic en J.W. de Keijser (eds.), *Reizen met mijn rechter, psychologie van het recht* (pp 723-754). Kluwer, Deventer.

Wever, J. (2008, Oktober 18). *Gefeliciteerd met uw Aspergersyndroom*. NRC handelsblad.

Richtlijnen en internetsite

College van procureurs-generaal (2011). *Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik*. Geraadpleegd via <http://wetten.overheid.nl/BWBR0029026/> op woensdag 4 januari 2012.

Autipas (2011). Geraadpleegd via <http://www.autipas.nl> op vrijdag 6 januari 2011.

College van Procureurs-Generaal (2009). *Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, slachtoffers/getuigen en verdachten*. Geraadpleegd via <http://www.om.nl/organisatie/beleidsregels/> op vrijdag 14 november 2010.

Encyclo (2011). *Waarheidsvinding*. Geraadpleegd via <http://www.encyclo.nl/begrip/waarheidsvinding> op vrijdag 2 december 2011.

Expertgroep algemeen rechercheren (2011). *Nota verbetering inrichting & kwaliteit politieverhoor*. Strategische Beleidsgroep Tactische Opsporingsprocessen.

NPIA , (2010). *Briefing note on recognising mental ill health and learning disabilities*. National Policing Improvement Agency, United Kingdom.

Vermeulen, P. (2011). *Wetenschappelijke stand van zaken op het gebied van autisme*. Autisme Centraal. Geraadpleegd via <http://www.autismecentraal.com> op vrijdag 11 november 2010.

Wet politiegegevens (2007). Geraadpleegd via <http://wetten.overheid.nl/> op woensdag 4 januari 2011.

Gegevens student

Naam : Geerte Beijer
Politieregio : Brabant Zuid-Oost
Afdeling : Gezamenlijke Recherche Eindhoven
Opdrachtgever : Ad Verhorevoort

Opleiding : Master of Criminal Investigation
Kernopgave : 53.3.08 Wetenschappelijk expertise en opsporing
Versienummer : 2009.01.4
Begeleider : Marij Sala
Inleverdatum : 10-02-2012
E-mailadres : geerte.beijer@brabant-zo.politie.nl

Bijlagen

Bijlage 1: Toestemmingsformulier WEO

Beoordelingsformulier onderwerp en probleemstelling WEO

Kernopgave: 53.3.08. Wetenschappelijk Expertise en Opsporing(WEO)

Versienummer Proeve van Bekwaamheid: 2009.01.3

Toelichting: Alvorens de student het onderzoeksvoorstel ter beoordeling naar het CCM stuurt, beoordeelt een commissie van de faculteit het gekozen onderwerp en de geformuleerde probleemstelling. Voor de beoordeling worden de criteria in de onderstaande tabel gehanteerd. Dit formulier stuurt de student samen met de te beoordelen paper naar het CCM.

Naam Student: Geerte Beijer

Onderwerp: Autisme en Verhoor

Probleemstelling: Welke knelpunten kunnen van invloed zijn op de waarheidsvinding tijdens het verhoren van verdachten met ASS in politieregio Brabant Zuid-Oost.

Onderdeel	Criteria	Akkoord
Onderwerp	Onderwerp is gerelateerd aan de opsporing (of preventie)	☒
	Onderwerp is relevant voor eigen korps of brede politieorganisatie	☒
	Er is voldoende wetenschappelijke literatuur over het onderwerp	☒
Probleemstelling	Probleemstelling sluit aan bij doelstelling (consistentie)	☒
	Probleemstelling is een kennisvraag	☒
	Probleemstelling is verankerd in de literatuur	☒
	Probleemstelling is afgebakend	☒
	Probleemstelling is helder geformuleerd	☒
	Probleemstelling is bij voorkeur een open vraag	☒
Doelstelling	Theoretische en praktische relevantie is beschreven	☒
	Doelstelling is realistisch en helder geformuleerd	☒

Akkoord gegeven door beoordelingscommissie van de faculteit:

Namens de commissie: Andries Zoutendijk

Datum: 17-10-2011

Handtekening:

Bijlage 2: Topclijst

Topclijst		Bronnen						
Deelonderwerpen	Vragen	Psychiater	Caesemanager	Klinisch psycholoog	Autismespecialist	Overzichtscommissie	Systeemtherapeut	Professioneel verhoorder
Algemene informatie	Naam, functie en ervaring met personen met autisme	x	x	x	x	x	x	x
	Ervaring met opsporing	x	x	x	x	x	x	x
ASS	Hoe zou u ASS in uw eigen woorden omschrijven?	x	x	x	x	x	x	x
	Hoe komt een opsporingsambtenaar te weten dat een verdachte ass heeft?	x	x	x	x	x	x	x
Verdachtenverhoor	Welke knelpunten kunnen zich tijdens een verdachtenverhoor met een persoon met ASS voordoen?	x	x	x	x	x	x	x
	en kunt u dit illustreren met enkele voorbeelden?	x	x	x	x	x	x	x
Communicatie	welke problemen kunnen zich voordoen met verbale- en non-verbale communicatie en welke gevolgen kan dit hebben, denk hierbij aan:							
	... het stellen van meerdere vragen in een vraag?							
	... taalgebruik of informatie van de verhoorder? (verschil tussen bevel of verzoek)							
	... grappes maken door de verhoorder?							
	... gebruik maken van gezegden of uitdrukkingen?							
	... reageren op of begrijpen van gevoelsreflectie?							
	... gevoelig voor houding van de verhoorder							
	... aankijken van de verhoorder?							
	... begrijpen van gezchuitdrukkingen							
Beïnvloeding	In hoeverre is een persoon met ASS gevoelig voor beïnvloeding tijdens het verhoor en welke gevolgen kan dit hebben, denk hierbij aan:	x	x	x	x	x	x	x
	... suggestieve vragen							
	... compliance (sociaal wenselijk antwoorden geven)							
	... gesloten vragen (ja/nee antwoorden, ervan uitgaande dat je hetzelfde referentiekader hebt)							
	... intimidatie?							
Opbouw van druk	In hoeverre is een persoon met ASS gevoelig voor druk tijdens een verhoor, denk hierbij aan:	x	x	x	x	x	x	x
	... stilten laten vallen							
	... om en om vragen stellen							
	... herhalen van de vraag							
verhoormethoden	In hoeverre kan het toepassen van een bepaalde verhoormethode van invloed zijn tijdens een verhoor met een persoon met ASS, denk hierbij aan:	x	x	x	x	x	x	x
	... omsingelen en daarna confronteren met bewijs							
	... stapelen (de verdachte in één keer met alle bewijis confronteren, overrompelen)							
	... vraag-antwoord constructie							
Geheugen- en waarnemingsproces	Welke problemen kunnen zich voordoen mbt tot het geheugen- en waarnemingsproces en welke gevolgen kan dit hebben, denk hierbij aan:	x	x	x	x	x	x	x
	... free recall							
	... opslag in het geheugen							
	... de plaats van de ik-persoon in de herinnering/gebeurtenis?							
	... informatieverwerking, bijvoorbeeld bij bulk aan informatie							
Overige	In hoeverre heeft een persoon met ASS inzicht in zijn eigen handelen?	x	x	x	x	x	x	x
	In hoeverre kan een persoon met ASS oorzaak en gevolg van elkaar scheiden?	x	x	x	x	x	x	x
	In hoeverre is een persoon in staat om te liegen, waarom wel of waarom niet?	x	x	x	x	x	x	x
	In hoeverre reageert een persoon met ASS op fysiek contact en welke gevolgen kan dit hebben?	x	x	x	x	x	x	x
Onbekende situatie	Welke problemen kunnen zich voordoen wanneer een persoon met ASS in een onbekende situatie wordt geplaatst als een verhoorkameroprichter en welke gevolgen kan dit hebben, denk hierbij aan:	x	x	x	x	x	x	x
	... stress, paniek							
	... vermijdingsdrang							
Waarheidsvinding	Hoe kunnen deze knelpunten van invloed zijn op de waarheidsvinding?	x	x	x	x	x	x	x
	Hoe kunnen opsporingsambtenaren met deze knelpunten omgaan of voorkomen tbv de waarheidsvinding	x	x	x	x	x	x	x

Bijlage 3: AVR

